

Slovenske národne vraže in prazne vére,

primerjane drugim slovanskim in neslovanskim

Spisal J. Navratil.

5. dalje iz Letopisa 1890, str. 52—116.

Sv. Marjeta ali Margeta (13. in 20. jul.)

Sv. Marjeta kače pase. (Na Kršk. zap. g. Romih.) — Na sv. Margete se ne smejo kače klati, in tudi seno se ne sme voziti, pa ni iz kozolcov zlagati, sicer bo v skedenj treščilo. (Štaj.-slov. „Črtice“ 95.) — Če ta dan grmf, takrat lešnikov ni. (Črnom. zap. g. Kupljen.) — Na Kobaridskem napravljajo iz samih „marjetic“¹⁾ venec sv. Marjeti na čast. (Zap. g. A. Gabršček.) To spada k 20. jul.

Češke. „Prši-li“ [če dežuje] na den sv. Markéty (13. července, julija), bývají ‚liskové ořechy‘ [lešniki] prázdné a červive. (Ččm. 1854; 549). Češki narod veruje, da mu ta svetnica čuva vseh sadežev, a zlasti žita. Zato veli národna pesem :

Sv. Petr²⁾ hřimá³⁾
Natočí nam vina;

A ty sv. Markyto,
Dej nam pozor na žito.

¹⁾ Po Tušk. „Prirodop. rastl.“ 2. izd. str. 101: „Marjetica, tudi tratinščica, riglec in iskrica (bellis perennis, Gänseblümchen).“

²⁾ Hanuš misli na ‚Peruna‘ („B. K.“ 195), t. j. da je pri severnih Slovanih v krščanski dobi sv. Peter stopil na Perunovo (gromovnikovo) mesto také, kakor pri Nemcih na ‚Donarjevo‘; a Jugoslovanom namešča Peruna sv. Elija.

³⁾ grmi („grmeva“).

Nemške. Tirolci pravijo sv. Marjeti „Wetterfrau“ (vremenska gospa). — „Wenn's Margreten regnet, werden die Nüsse faul“. (Če na sv. Marjete dan dežuje, bodo orehi gnili.) „B. Kal.“ 195. — Repo pa nemška vraža veleva sejati uprav tega dne (13. jul.) W. II.; str. 399; dočim belokranjska svetuje za ta posel sv. Kilijana god (8. jul), rekši, da priraste ondaj repe ‚veliko in debele‘. (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj.)

Sv. Elija (20. jul.)

Kedar grmi, pravijo Beli Kranjci okoli Metlike, da se vozi sv. Elija po nebu. (V Metliki slišal sám za mladih nog). — Sv. Elija se vozi v goreči kočiji. (Na Krškem zap. g. Romih.) — Sv. Elija v nebesih vedno povprašuje druge svetnike, kedaj bo njegov god; ali tega mu ne pové noben svetnik, ker bi sicer . . . „preveč streljal“. (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj.) — Ta dan je dan strel. (V Črnem. zap. g. Kupljen.) Nekateri Slovenci mislijo, da preganja sv. Elija (z gromom) tudi hudiča. (Letop. 1879; 78.)

Hrvatsko in srbsko bajeslovje ozir. praznoverje o sv. Iliji („Iliji“) strinja se z belokranjskim. Okoli Karlovca velé Hrvati, da se sv. Ilija vozi na štirih konjih po zraku, in da od silnega stopanja njegovih ‚vilovitih‘ konj nastaja grom. („Arkiv“ 1863; 243.)¹⁾ — V Ivanić-gradu (tudi na Hrvatskem blizu Slavonije, brez malega samo dve ure od Save) pravijo o Gromovniku (Iliji) skoraj tako kakor Beli Kranjci, t. j. ako bi znal, kedaj mu je ‚dan godovni‘, da bi od radosti pokal in streljal, tako da bi težko kaj nepokvarjenega ostalo; zato, da ga Bog vara, in kedarkoli ga Ilija za-nj povpraša, da mu veli: „Bit će“ ali „prošao je“. („Arkiv“ 1863; 221.)²⁾

Ako se res na sv. Elija dan („na Ilinje“) primeri, da je burja in da grmi, trese se preprosto ljudstvo od straha, misleč, da bode sodnji dan. (Ondi.)

Zeló tako véro nahajaš o sv. Iliji gromovniku tudi med Srbi. To se čita uže v Letop. 1879. I. na 78. str. i. d. v zanimljivem popisu Hubadovem: „Običaji slovanski“. — Dodajemo samo še toliko: Kako kurijo ‚Dubravčini‘ i. dr. kres i na večer

¹⁾ Ondi, na 245. str. čitamo: „Nariečje kajkavsko ovdje [u okolicí Karlovačkoj] jošte ima prevagu; nu svaki, koj se samo jedanput sa prostakom razgovarao, opazit će upliv toli štokavštine koli čakavštine“. — —

²⁾ Ondi, na str. 230 čitaš: „Nariečje, kojim se ovuda govori, je štokavsko-kajkavsko, to jest smiesa od obadvajuh razriečjah“. — „Sada preuzimlje sve više štokavština mah“.

pred Elijevim, povedali smo uže l. 1890. na 111. str. V Srbiji zovejo se tri dni pred Elijevim („prijе Ilijina dne“) in tri za njim „kresovi“, in žene te dni nečejo prati srajc, niti namakati druge prtenine (platna), misleč, da bi se „iskresalo“. Kedar grmi „na Ilijn dan“, pravijo, da bodo črvivi onega leta orehi in lešniki z žirom vred. (Vuk; „Život i obič.“ 66—67.)

Kakor v Bosni o sv. Juriju, tako pravijo poturčeni Jugoslovani v Hrcegovini o sv. Iliji (na njegov dan) po starem koled: „Do podne Ilija, po podne Alija“, t. j. dopoldne praznujejo, popoldne pa delajo. (P. u. p. 1887. l.)

Tudi **Romunom** je sv. „Ilija“ gromovnik. Prinesel je namreč po romunski bajki solnce, ki ga je bil ukradel hudič, Bogu zopet nazaj ter dobil za to junaško delo v oblast grom in blisk. („Ausland“ 1887; str. 1022.) Prim. srbsko bajko o tém v Vukovih „srpskih narodn. pripov.“ 1853; str. 114 (br. 18); samó da je završetek v romunski bajki drugačen, namreč tak, kakor je popisán tù, in da je po srbski pripovedki to junaško delo opravil sv. „Arandjel“ (arhangel ali veliki angel), a ne sv. Ilija.

Z jugoslovanskim bajeslovjem. ozir. prazno vero v „Ilijo-gromovnika“ skladajo se i **Rusi**. Vidi se iz vsega, kar pripoveduje ruski narod o tem svetniku, da je ona svojstva, katera je prisvajal v poganski dobi gromovniku Perunu, prenesel v krščanski dobi na sv. „Il'jo“. Tudi Rusi pravijo, da se vozi sv. Il'ja po nebu v ognjenem vozu,¹⁾ in da slišimo od njegovih kolés ropota — grom.

Kedar strahovito grmí, velé v Nižegradski (Nižegorodskoj) guberniji: „Il'ja velikij gudit“ (gode). V Vladimírski gub. pripovedajo, da pobija hudiče („nečistyh“) s kamenimi puščicami ali „strélami.“²⁾ „Molnija“ (blisk) je namreč ruskemu narodu „stréla“ (puščica), ki jo meče „Il'ja-prorok“ v kačo ali hudiča („v zméja ili d'javola“) . . . (Afan. I. 471—72). — Nekod se zbirajo Rusi na „Il'jin denj“ iz vsega okraja k cérkvi ter zganjajo tja tudi rogato živino; po veliki službi božji („obédni“) izberó jedno živinče, ki ga plača gospodarju vsa občina (vsi skupaj); poté ga zakoljejo, skuhajo in razdelé na kose za plačo; skupljene novce dobí pa cerkev. Kdor ni bil na ti prazničnosti in ni dobil „posvečenega“ mesa — onemu se šteje to za velik gréh („za boljšoj gréh“). — V Permski gub. so tega dne ubijali vselej bika in zaklali še tele; a meso je potlej snedla vsa občina. V Kalužki gub. prinašajo pa ta dan k cérkvi zaklanih mladih ovničkov ter prosijo duhovnika, da bi jih po-

¹⁾ „V ognennoj kolesnicě.“

²⁾ Tudi Staroslovencem značila je stréla — puščico (sagitta, Pfeil). Mikl. lex.² 896.

kropil s posvečeno vodo. (Afan. I. 475). Vse to nas spominja nekdanjih poganskih žrtev in poedin — Perunu na čast.

Ruski narod je nadalje uverjen, da ima ‚sv. Il'ja‘ v svoji oblasti tudi roso, dež, točo in sušo. Na njegov praznik (20. julija po starem) pričakujejo Rusi grmljávine in dežja („grozy i doždja“). Ta dan ne kosé in ne spravljajo sena, ker bi sv. Elija drugače pokončal z nevihto ali pa sežgal nakošeno séno s strelo („ubœet gromom ili sožžet nakošennoje séno“) od jeze, da ne poštujejo njegovega praznika. To pričajo tudi ruski pregovori (in to velikoruski): „Il'ja grozy¹⁾ deržit“; „Il'ja prorok v polé kopny sčita[j]et“²⁾; „na Il'in denj gðenibudœ ot grozy zagoraj]jetsja“³⁾; (maloruski): „Il'ja v vodu nal'ja“. Z Elijevim dežjem („Il'jinskim doždem“) umivajo se ter polivajo, da bi se očistili „vražjih čar“, urokov („očnoago prizora“) in bolezní. Pravijo še i to: Vedro nebo na Il'in denj predvéšča[j]et⁴⁾ mnogo požarov, a doždœ — naoborot“. — Ruski kmetje mislijo, da tudi to sv. Elija storí, ako polje lepo obrodi („proizvoditelj urožajev“). Dne 20. julija p. st. (1. avgusta p. n.) začenjajo žeti žito, t. j. povežejo prvi snop, omlatijo, napravijo iz zrnja hleb, prinesejo ga v cerkev na blagoslov, in potém pokušajo te „novine“, iz slame si pa napravijo novo postelj . . . (Afan. I; 473—4).

Tudi starim (uže prevérjenim) Nemcem je sv. Elija bil nekdam gromovnik, kakor poganskim poprej Donar. (Grim. „D. Myth. I“; 144 i. dr.). Ni sluha, ni duha pa nismo mogli o véri v Elijo-gromovnika zaslediti pri Čehih in Poljaki. Kedar grmí, pravijo le-ti otrokom po otročje: „Bozia się gniewa“ (Bógec se jezí); óni pa: „Pan Bůh hrozi“ (se grozí ali žuga), kakor se pravi tudi pri nas otrokom: „Bog se kara ali ‚krega‘. Odrasli Čehi pa govoré nekod šaljivo: „Sv. Petr kouli kuželky“, (kar se strinja z nemško govorico): „Petrus schiebt Kegel“. W. II; str. 22.

Pasji dnevi⁵⁾ (od 24. jul. do 24. avgusta).

Ime „pasji dnevi“ ni prvotno-národno, nego zvezdarsko, zatrošeno med národ po „pratikah“ ali koledarjih. Dobili so pa to ime po „zvezdi“, ki se ji pravi „pes Canicula“ = Sirius.⁷⁾ Te dobe vročino prisvájali so pa ti zvezdi zato, ker vzhaja v ti dobi h kratí s solncem.

¹⁾ Nevihte (hude ure); ²⁾ kope šteje; ³⁾ začne goreti (bóde ogenj ali požar); ⁴⁾ po Booch-u: „(stsl.) prizór očés, Behexung durch einen neidischen Blick“; ⁵⁾ oznanjuje (prerokuje).

⁶⁾ Belokr. „pajsi dani“.

⁷⁾ Po lat. imenu „Canicula“ (Hundsstern) skrojilo se je za te dneve lat. ime „dies caniculares“, a potlej prelagalo i na druge jezike: nemški

V Motniku imajo to čudno vražo, ki pripisuje „pratikarju“ božjo moč, namreč: „Ako sta pajsje podobe v pratiki „proti eni drugi obrnene“, te dneve večkrat huda ura s točo proti, ker tudi rada pobije; „če sta pa pajsje podobe obrnene od jene druge“, nam se ni toliko hudega bati.“ (Zap. g. Križnik l. 1888). Kaj pa, ako čepí — kakor v nekaterih slovenskih pratikah — namesto dveh pasjih podob jedna sama? — Po tem vidimo, kako lahko pameten pratikar iztrebi to staro . . . babjo véro.

Češka. Če so pasji dnevi jasni, biva ugodna žetev. („Ččm.“ 1854; 549).

Dobro leto sploh prerokuje po takem vremenu **nemška** vraža, ki veli:

„Hundstage hell und klar
Deuten auf ein gutes Jahr“.

Nesrečni so pa pasji dnevi za poroke — po koroški vraži. (W. II; str. 82.)

Prisvájali so tudi stari narodi „pasji zvezdi“ tako škodljiv vpliv na žetev, da so n. pr. Rimljani vsako leto, čim se je prikazala, žrtvovali rjavega psa, hoté potolažiti Psu (Siriju) togoto. („Reinsb. Dür.“ 1864; 363).

Sv. Jakob (25. jul.).¹⁾

Če na sv. Jakoba dan (25. jul.) sije solnce, potlej je debela leča. (Motnik. Zap. g. Križnik.) Ako ta dan grmi, bodo prihodnje leto lešniki in orehi pešivi. (Belokr. zap. g. Kupljen.)

Na **Češkem**, in to v Pragi, metali so poprej mesarji tega dne okrašenega kozla z veliko slavnostjo (o godbi in petju) z zvonika sv. Jakoba cérkve na tla; po kmetih pa nekod metali in mečejo morda še zdaj kozla s skale ter snedó, poté pri vkupni pojedini. Najbrže kake staropoganske žrtve spomin. (Krolm. II, 85; I, 479; „B. Kal.“ 200 i. dr.) Češka vraža veli: Če hočeš pregnati miši iz skednja, ulomi ali odbij na sv. Jakoba dan belemu kozlu bel rog, zakuri z ogljem, deni rog na žerjavico in kadi ž njim po skednju. („Ččm.“ 1854; 542)

Poljaki pravijo „rimski (mlečni) cesti“: sv. Jakoba cesta („droga“);²⁾ a zvezdi „Orion“ (ki se zove po naše „rimske

Hundstage; it. giorni canicolari; fr. jours caniculaires; angl. canicular days; rus. pesie dni; hrv. pasji dnevi (MU.); č. psi dni; p. „dni kantikularne“ itd.

¹⁾ T. j. „Jacobus major“ (apost.); a óni, ki se praznuje 1. maja (s sv. Filipom vred), zove se „Jacobus minor“.

²⁾ Tudi Nemci pravijo nekod „Jakobsstrasse“ namesto „Milchstrasse“. Cig.-V. I; 815.

palice⁴ ali na kratko „paličnice“¹⁾ velé sv. Jakoba zvezda („gwiazda“), Nemci pa „Jakobsstab“ t. j. Jakobova palica (č. „Jakuba hůl“ ali „Jakubka).

Nemcem je ta dan nekoč jako nesrečen. V Turingiji ne pleza tega dne nikdo rad na kako črešnjjo, ker bi si utegnil ulomiti vrat. (W. II; str. 82) Ako na Jakobovo ali pa tri dni poprej deží, potlej želoda nř. („Festk.“ 1864; 367.)

Ceška: Ako je „na sv. Jakoba“ hud véter („silný vítr“), bóde žito mnogo veljalo („platit“), t. j. drago bo, in naopako. („Čm.“ 1856; III, 68.)

Vélika maša, Vélika gospojnica²⁾ ali Véliki šmarijn³⁾
= **Vnebovzetje [Marije d. ali Marijino]** (15. avgusta).

Stsl.—; r. in mr. **Успеніе пресв. Богородици** Uspenie presv. bogorodicy; blg. uspěnie na sv. Bogorodica; hrv. velika Gospojina ali „velika Gospa“ (MU.), „veliko gospojinje“ (Iv. Fil.); srb. velika gospodja, (v Dalm. tudi „Pogačnica“; Han. „B. K.“ 205); cerkv. uspen[i]lje sv. Bogorodice; č. na nebe vzeti Panny Marie; P. Maria veliká, Maria kořenna⁴⁾; nekoč tudi „Svaté Královny“ t. j. sv. kraljice [dan]; p. Wniebowzięcie Panny Maryi, tudi „Panna zielna“⁵⁾ ali „Matka Boska zielna“.

Skoraj po vsem Slovenskem nahajaš še to vero, da je ta dan tako velik praznik, da se ne smejo kače plaziti po zemlji, in da se zato plazijo po drevju, na Goriškem tudi po „raklah“ t. j. po nákolu fižolovem. (V Notranjski Bistrici zapisal vč. g. J. Bilc, na Kobaridskem g. A. Gabršček; na Krškem g. Ravnikar; v Motniku zap. g. Križnik, v Rožu na Kor. K. Pečnik; prim. „Črtice“ 45). To potrjujejo tudi razna ustna poročila. Samo ob sebi se razumeva, da ne sme ta dan živ krst na drevo ali na polje [ker bi ga utegnila pičiti kača]; pa niti pod drevje naj ne hodi [ker bi utegnila cepniti kača z drevesa ter ga pikniti]. Tudi delati ne sme človek ta dan ničesar, posebno pa na polju niti najmanjšega dela (zlasti ne sadja obirati ali tresti itd.), da ga ne zadene kakšna nesreča.

Za mojih detinskih let pravila mi je v Metliki stara žena, da si je bila nekđaj óni dan pred ‚Véliko mašo‘ zábila na zel-

¹⁾ Letop. 1880; 166.

²⁾ Prim. nem. „Großfrauentag“. Tudi ‚kajkavci‘ na Hrvatskem velé: „Velika maša“.

³⁾ Izgovarja se „šmaren (šmar'n)“. Na Cirkljanskem: „Vélika šmáríja“ (izr. vel'ka šmarja) ali „Róžnica“. (Zap. g. J. Jereb). „Šmáríja“ skrčeno iz „Šent Marija“ (sv. Marija); tako i „šmaren“ iz „Šent-Marijin (dan)“.

⁴⁾ Prim. nem. „U. Fr. Würz- oder Kräuterweihe“.

⁵⁾ Prim. nem. „Lieb Frau im Grünen“.

niku natrgat zelenjave na drugi dan za prikuho. „Zato se reče, „odpravim na Velike maše dan rano na zelnik, ki je bil $\frac{1}{4}$ ure daleč od mesta poleg njiv pri skednju, okoli katerega je rastlo tudi sadno drevje. Ko pridem do zelnika, natrgam si hitro potrebne zelenjave in se vrnem. A toliko, da pridem pod drevje — lop! — pade z ‚drva‘ velika rjava kača na tla uprav pred-me. Od prevelikega straha skočim naglo kot boječa srna v stran, pa v beg; a kača se zvije „v svitek“ pa se hita (meče) za mano. Na srečo sem jaz bila ‚hitrejša‘ od kače, ter ji utekla — hvala Bogu! — dasi na pol mrtva od straha. Ne bi več na Veliko mašo pod drevje prisledila za vés svet!“

L. 1887. pravil mi je 16 léten dečko (iz Hinj pri Žužemberku), ki je hodil ondi v šolo šest lét, da je nekaj tudi njega hotela kača pičiti ta dan. Ko je bil namreč utrgal na leski olešnikov, odvijte se pri tej priči od leske velika kača, cepne na tla ter se požene proti njemu. Vendar ji je ušel srečno; pa ni videl, da bi ga bila lovila ali metala se za njim.

Drugi, dve leti mlajši kostanjarček — ki je hodil tudi šest let v šolo domá v Velikih Laščah — trdil je pa štiri dni pozneje, da tam ní te vére, in da je on sam uže videl kačo laziti po tleh tudi na Velike maše dan. Vendar je slišal praviti tudi on, da je kača pičila neko žensko, ki je brala lešnike ta dan; „pa se je menda“, rekel je, „m e n d a le primerilo tako“. — Ko sem nato vzel v misel, da se je morda on preučil v šoli, a starejši ljudje pa da imajo vendar še staro (národno) véro (da morajo na Velike maše dan vse kače na drevje itd), odrezal se je deček oblastno. „Pri nas niso ljudje tako neumní, da bi verjeli kaj takega“.

Pravil sem to zanimljivo zgodbico letos nalašč nekemu priletnemu možaku, ki mi je bil na moje prvo vprašanje odgovoril tako, da je ‚pri Velikih Laščah‘ domá; na drugo natančnejše vprašanje pa, da je iz neke vasi blizu Strug (dve uri od Ribnice, a tri ure od ‚V. Lašč.‘). Oj, kako se je ta možak togotil nad mojega ‚razsvetljenega kostanjarčka‘.

„Kaj bo on druge pital z neumneži? On je neumen, on, ki še tega ne vé, kar vé pri nas vsak otrok: da je ta dan res tako svét, da ne smejo kače laziti po tleh Če je pa on videl katero vendar laziti ta dan po tleh, lahko, da se je bila malo poprej zvalila s kacega drevesa na tla. Kam pa če? — K višku ne more pádati.“ — V nadi sem si bil, da poreče mož ‚v sveti jezi‘ še i to: „potlej pa vém, da je . . zlezla zopet na drvó“; — a to mojemu možu vendar ni . . na misel prišlo.

Privrgel je pa sam ob sebi, da nabirajo po njegovem kraju ženske ‚mej mašami‘ (sic) t. j. med Veliko in med Malo

mašo tudi vsake vrste cvetic („róž“) za različne bolezni (zato ker imajo cvetice takrat največjo moč).

To potrjuje z drugimi besedami tudi naš poročevalec iz Motnika: „Med Šmarnimi mašami (sic) rože nabrane so potlej za vsako zdravilo“. (Zap. g. Križnik.) Jajca ta čas nanesena ‚trpijo‘ (se ne pokvarijo) leten dan.“ In ako je pšenica ta čas ‚omlačena‘, ne prime se je mol. (Isti.)

Isto národno véro gledé mejmašnih cvetic (ali „trav) in jajec nahajaš tudi med **Srbi**. Prim. Vuk: „Život i obič.“ str. 68 p. b.: „Medjudnevnicá“, ki znači Srbom po starem koledarju to, kar nam: [čas] „med ali mej mašami“.¹)

Na Goriškem (Cirkljanskem) mislijo, da zleze na Rožnico vsa ‚lezerčina‘ v vodo, zato se ne sme nikdo kópati ta dan. (Zap. g. J. Jereb.)

Cehi dajo tega dne za rabo pri bolni živini, v cérkvi posvečevat raznih zelišč in cvetic, posebno pa „zvonček sv. Jana“ t. j. sv. Janeza rožo (hypericum perforatum, durchbohrtes Johanniskraut ali gemeines Hartheu). „B. Kal.“ 207 i. dr.

Poljaki pa rabijo različne zeli ali zelišča in cvetice, o ti dobi nabrane ter v cerkvi posvečene, potlej ne samo za zdravila bolni živini, nego i bolnim ljudém. Izmed rastlin nosijo posvečevat ali blagoslávljat zlasti makove glave ali mákovke („makóvki“), korenje ali mrkva („marchen“, daucus carota, Möhre ali gelbe Rübe), solnčnice („słoneczniki“, helianthus, Sonnenblume), netresk („ziele Piorunowe“ = Perunovo zelišče, Donnerbart ali Hauswurz, sempervivum tectorum) i. dr.; tudi vsake vrste žita in zelišča, katero cvetè o ti dobi. — Vrnivši se po blagoslovu iz cérkve domóv, dene vsak svoj snopek na mizo, a po obedu ga odnese na polje ter vsadí poleg zelja ali pa med zelje („w kapustę“); po 6 dneh pa vzame zopet domóv in spravi pod streho na gredo za bodočo potrebo. (Prim. Kolbg. IX; 141.)

Tako se godí tega dne i med **Nemci**. Tudi oni nosijo (sosebnó po Frankoniji, Bavarskem in Švici) različnih in določenih zelišč v cerkev na blagoslov („Kräuterweihe“). Zato pravijo temu dnevju tudi „Unserer lieben Frauen Würzweihe“ ali „Kräuterweihe“ (po starem: „krutwige“). Tudi po njihovi veri imajo ta zelišča po cerkvenem blagoslovu zdravilno moč, ter odganjajo vrhu tega strelo in čaro od hiše, ako se shranijo pod krov.

Nemški veščaki razlagajo tega običaja početek tako, da se je ljubezen do cvetic in zdravilnih zelišč od nekdanje nemško-poganske kraljice nebes in zemlje Holde ali Hulde (= Perchte) v krščanski dobi prenesla na sv. Marijo,

¹) „Srbi-graničari“ pa pravijo: „medju gospojine“. (Beg. 79.)

krščansko kraljico nebeško. Ko je bila Marija umrla — pripoveduje se med Nemci v Frankoniji in ob Reni — prišli so učenci k njeni raki (zidanemu grobu), a namesto trupla njenega našli na ónem mestu samih lepo dišečih cvetic. In zato — pravijo — posvečuje zdaj cérkev na vnebovzetje Marijino 'zelišča'. — Tega dne začénja se Nemcem tudi tako zvani „Frauendreissigst“ t. j. trideseteri dnevi Góspini¹⁾ ali na kratko „trideseteri dnevi“ (ki jim prisvajajo Nemci še večjo moč nego Slovenci dobi „med mašami“ in Srbi svoji „medjudnevnicí“) Ondaj — pravi nemško ljudstvo zlasti po južnih deželah — ugaja človeku vsa priroda; strupene živali izgublajo strup, a zdravilske rastline imajo tedaj največjo moč. (W. II; str. 82—83).

Ondi in na str. 75 isti pisatelj vnebovzetje Marijino pripodáblja tudi vnebohodu Gospodovemu, ki daje po nemški vraži zeliščem tudi posebno zdravilno moč, in to brez cerkvenega blagoslova.

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Če je na Vélike maše dan lepo vreme, bóde ozimna pšenica lepa. (Črnóm.; zap. g. Kupljen). Po „Slovanu“ 1887; str. 285 velja pa to o „jari“ pšenici istega leta.

Češko: Nekoliko dní po Véliki maši ostane vreme stanovitno. Tega dne dozoré prvi orehi. Odtod češki pregovor: „Sv. královna dostane [dobí] první vylupek“ [olupljen zrel oreh]. „Festk.“ 1864; 402.

Sv. Rok (16. avgusta).

Sv. Roku, „hrvatske zemlje“ zavetniku, priporočali so se Slovenci s Čehi i. dr. vred kot pomočniku zoper kugo.²⁾ Zato nahajaš njegovo podobo po Češkem na mnogih takozvanih „kužnih stebrih ali stolpih“. Potem pa ko je kuga po naših in drugih krajih jenjala popolnoma ter se ni vrnila uže mnogo let, začeli so po Češkem tega svetnika klicati na pomoč o živinskih boleznih sploh³⁾ Tako mu i Poljaki kot jedinemu zaščitniku živinskemu priporočajo samo živino („B. Kal. 208), kakor Tirołci vso živino sv. Antonu („Tonig“), Tolminci pa istemu sv. Antonu (puščavniku: 17. jan.)⁴⁾ same prašiče, kakor Beli Kranjci; a rogato živino nekakemu sv. Krnu, ki sam Bog vé, kedaj mu je god.

¹⁾ Zato ker se na priliko čez mesec dní nató (kakor slučajno letos 1889: 15. sept.) praznuje „Ime Marijino“, uprav pa prvo nedeljo po Mali maši.

²⁾ Znana legenda o tem svetniku razjasnjuje nam uzrok.

³⁾ „Festk.“ 1864; 414.

⁴⁾ „Tonüh“ mu pravijo. Gl. Letop. 1882/83; str. 209 p. b. „Krn“ (iz „corno“?) in str. 184—185.

Sv. Jarnej ali Jernej, Jernejevo (24. avgusta).

Na sv. Jerneja dan se ne sme orati; kdor pa le orje, tega sreča sv. Jernej in pravi: „Ti me ne spoštuješ; jaz sem uže dosti dolgo na meh odrt; zdaj bom pa tebe odril in tvojo kožo nosil“. In odere ga. (Na Cirkljanskem zap. g. J. Jereb.)

Če je na sv. Jerneja dan jasno, potlej ‚turšek‘ ne pozebe. (Češemnik. Zap. g. Križnik.) Ako to jutro maslo ‚omedeš‘ (umeteš) pred solncem, je potlej za vsako zdravilo. (Motnik. Zap. isti.)

Sodéč po srbskem imenu „Vratolomije“ (za „Bartholomäus“ = Bartol ali Jarnej), nadejal sem se, da zasledim kderkoli srbsko vražo, da si človek ta dan lahko ulomi vrat; pa mi se vendar ni še posrečilo dozdat.

Med Slovaki je ta vera: Kakor na „sv. Jura“ kače lazijo izpod zemlje, tako zalézajo o Jernejevem zopet pod zemljo. Od te dobe se Slovaki tudi ne kopljejo več v tekočih vodah, zato ker mislijo, da se kopljejo o tem času same kače, predno zlezejo pod zemljo. („Sborn.“ 1870; 263.)

Cehi pravijo: Kakeršno je vreme na sv. Jarneja („na sv. Bartoloméje“), táko bóde vso jesen. Ako je ta dan lep, znači prijetno jesen („příjemný podziměk). Ta dan je namreč češkemu národu prvi jesenski dan; kajti jelen ‚rosf‘ („uštívá“) tega dne . . v vodo . . , a poté m začénja biti mrzlo . . („Festk.“ 209; „Ččm.“ 1853; 496.)

Poljak veli: „Sv. Bartłomiej podwieczorek przytlumi“ (popoldan krati). Han. „B. K.“ 209.

Nemci (severni) pravijo, da hodi o Jernejevem ponočni (‚divji‘) lovec, da vodi divjo drhal „Bertold“, ki je po imenu podoben Bartolu (Jerneju), in da je Jernejevo čarovniški dan.¹⁾ V Grohovici²⁾ pa velé neki istega dne: „Zdaj je Harka („Herke“ ali „Harke“) uže hodila; spraviti nam je ozimino, — drugače se pohabi.“³⁾ Harka je podobna naši Torki ali Torklji. S tem se strinja i to, da so severni Nemci (ako ni bil lan še spravljen o Jernejevem), žugali nekđaj s Harko.⁴⁾

Daleč je razpostranjen tudi običaj, o ti dôbi „hudiča vezati“. Kovači udarijo namreč nekolikokrat na ‚prazno nákovalo‘, zato da bi pritegnili hudiču verige. (Han. „B. K.“ 209.)

Nemci so nekđaj hudiča vezali uže o sv. Jakobu (25. julija meseca). „B. Kal.“ 209. Prim. razlago v predelu o sv. Mihalu (29. sept). — Gl tudi W. II; str. 399.

¹⁾ Grim. „D. Myth.“ 883—884.

²⁾ Grochwitz bei Torgau.

³⁾ Kuhn-Schwartz „Nordd. Sagen“ . . ; 400.

⁴⁾ Ondi.

„Sv. Janez ali Ivan glavosèk“¹⁾, sv. Janeza obgav-
ljenje (29. avgusta).

„Ako se na sv. Ivana glavoseka zelje seče, ne stoji dolgo v kadi, ker se pohabi.“ (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj). — Ta dan se ne sme zelje sekati, ker potem gnije (v Črn. zap. gosp. Kupljen), ali: „vse ognije“. (Na Krškem zap. g. Romih).

V Motniku pazijo pa na to: če je tega svetnika god v ponedeljek, torek itd., da se potlej v jeseni ta dan zelje ne seka, ker bi se utegnilo v kadi . . obrniti. (Zap. g. Križnik.)

Istranska. „Na oni dan u tjednu, na kí je sv. Ivan glavosèk, ní dobro kapus ní sekati, ní ga stavít' kísat“. (V Zarečju l. 1882 zap. vč. g. † J. Volčič.)

Češka. Ako dežuje tega dne, bóde malo orehov.

Mala maša, Mala gospojnica²⁾ ali Mali šmarinj =
Marije device rojstvo (8. sept.)³⁾

Stsl. — ; r. in mr. Рождество пресв. Богородицы roždestvo presv. Bogorodicy; blg. roždenije na sv. Bogorodica; hrv. malo gospojinje (Fil.), mala Gospojina ali „mala Gospa“ = „porod Marijin“⁴⁾ ali „narodjenje blažene djevice Marije“ (Fil.); srb. mala gospodja (Vk.), tudi „mala gospa“⁵⁾ = (crkv.): roždestvo [sv.] Bogorodice, (v Črn. G.): Gospodjin dan; č. in č.-slov. Narození Panny Marie; č.-slov. tudi „siatna Mara“; p. Narodzenie P. Maryi ali „Matka Boska siewna“.

Če je ta dan lepo vreme, bóde jara pšenica lepa. (Črn. zap. g. Kupljen). Po „Slovanu“ 1887; str. 285 bóde pa potlej zimska pšenica dobro obrodila.

Gosp. J. Jereb, priobčivši nam, da na „Rožnico“ (Véliko šmarijo' 15. avgusta) zleze na Cirkljanskem vsa „lezerčina“ v vodo itd. (str. 128), piše nadalje: „zopet na drug Marijin praznik (ne vem, ali 25. marca ali pa 8. sept.) ne sme se na drevesa plezati, ker je takrat tako velik praznik, da celó „lajnina“ sili

¹⁾ Tako mu pravijo Beli Kranjci z Istrani in hrv. „kajkavci“ vred, dasi čitaš po hrv. koledarjih samo „usjekovanje Ivana“. Prim. Maž-Užar. p. b. „Enthauptung“, kder čitamo oboje, a pri Vuku („rječn.“ 788) samo „usjekováníje“ (juž.) Johannis Enthauptung, decollatio S. Joannis.

²⁾ Prim. nem. „Kleinfrauentag“.

³⁾ Ogr.-slov. „D. Márije rodstvo“.

⁴⁾ Š. Balenović: „Liturg.“ 1862; 226.

⁵⁾ Beg. str. 79. Navzeli so se torej „Srbi-graničari“ te skrajšane, uprav slovenske oblike („gospa“) od sosedov Slovencev ozir. Hrvatov, ki jim znači (tudi po Dalmaciji in Slavoniji) beseda „Gospa“ zlasti Mater božjo: Sv. Gospa = „Unsere L. Frau“.

kvišku . . proti nebeški kraljici, in vse kar lazi, je ta dan po drevju. Te in óne prepovedi se vsakdo strogo drži.“

Sodil bi človek, da i ta prazna vera o kačah, kakor po vseh drugih krajih slovenskih, tako tudi na Cirkljanskem pripada Véliki gospojnici ali „Rožnici“, a ne kakemu drugemu prazniku Marijinemu. Toda pri vražah in praznih verah ni „železne doslednosti“. Res nam poroča g. Ravnikar s Krškega, da na Véliki in na Mali šmarijn ni dobro plezati na drevesa, ker se je primerilo uže večkrat, da je tistega, ki je splezal ta dan na drvo, pičila kača, in da to sploh pomeni nesrečo. (Prim. tudi prvo „poljsko“ malo dalje).

„**Srbi-graničari**“ (ki se jim narodno in cerkveno leto pričenja ta mesec, in to: 1. septembra, kakor Rusom v 14. veku po star. koled.), pravijo hudi mrzlici („groznici“), ki traje po tri leta, „gospojinjača“ (ali „troljetnica“). Kdor hoče koga prekleti jako grdo („ružno“), ta reče: „Gospojinjača ili troljetnica te vatala¹⁾, i ne pustila te!“ (Beg. 79).

Rusini časté Marijo besednico²⁾ 1. septembra (p. st.), in od tega dne štejejo tudi „prvoje zazim.“³⁾

Hanuš („B. Kal.“ 1860; 211) piše, da se „**Žumberski uskoki**“ vračajo o ti dobi uže z gor ter ovršavajo po končanem letu tako zvane „ovčarke“, pri katerih pévajo in streljajo, pa i verno naslušajo vilinskih pesmi jék.

A kdo ne bi rad seznal, kaj péva gorska Vila na razstanku med starim in nóvim (národnim) letom? — Bode li nóvo leto srečno ali pa nesrečno?

Čehi pravijo, da lazijo kače o Mali gospojnici v svoje podzemeljske luknje („gádine“ jim pravijo pri nas), da jih pozneje zemlja neče več, in da morajo pod zemljo prebiti do sv. Jurija „Čm.“ 1855; 183⁴⁾ Različno so poprej razlagali uzrok tako zvanemu „babjemu letu“, ki mu pravijo Nemci „Altweibersommer“, „fliegender Sommer“, „Marienfäden“ itd. Okoli Vratislave pripoveduje ljudstvo, da je Marija, vzdigujoč se v nebo, izgubila „pogrebni plašč“,⁵⁾ ki ga je potlej veter v zraku raznesel na lakna („vlakna“), ter pada na zemljo kot „babje léto“. („B. Kal.“ 211).

[„Babje leto“ je uprav pozno-jesenska doba, ki pa ni povsod jednaka. Nemci ji pravijo Altweibersommer, Nachsommer, Spätherbst itd. Mnogim Rusom in Malorusom traje „babje léto“ od 1. septemb. p. st.⁶⁾ samo po 8 dni; mnogim pa

¹⁾ Naj te grabi; ²⁾ rus. „hodátajca“ (Fürsprecherin); ³⁾ prvi mraz (die ersten Fröste).

⁴⁾ Zeló taka vera je tudi med Slovaki, ki pa mislijo, da se vračajo kače pod zemljo uže o Jernejevem (str. 130).

⁵⁾ Drugod pravijo, da je bil to plašč, ki ga je Marija nosila o svojem vnebovzetju. (W. II; str. 185).

⁶⁾ Sv. Simeon („Semin“).

od istega dne po dva tedna t. j. do 15. septemb. p. st.¹⁾ Čehom se začenja babje léto („babí léto“) tudi o sv. Večeslavu (28. sept.) ter se zato imenuje „léto Svatováclavské“. Slovencem je pa „bábje léto“ pozna jesen po sv. Martinu (od 11. novemb. dalje); tako tudi Poljakom, ki mu pravijo izréčno: Martinsko leto („lato Marcińskie“). Francozom se počénja babje leto po imenu „l'été Saint-Denis“ (sv. Dijonizija leto) 9. oktob., po imenu „l'été Saint-Martin“ pa kakor nam in Poljakom (11. novemb.); Lahom sv. Terezije leto* 15. oktob.; Angležem „St. Lukes little summer“ (sv. Luke letce ali „malo leto“) 18. oktobra itd. — A samo v prenesenem pomenu zovejo se „babje leto“ tudi óna po zraku letajoča in na tla padajoča „vlakna“, ki jim po isti ali malo drugačni prazni veri tudi Nemci pravijo: „Marienfäden“ (Marijine niti) ali „Mariengarn“ (Marijina preja), Francozi „fils de la Vierge“ (Devičine ali Marije device niti) itd. — Podobne so te niti ali „vlakna“ pajčini ali uprav mehki (nesukani) svili. Davno so si učenjaki zahman belili glavo, razlagaje ta prirodni pojav. Pravi uzrok zasledil je prof. Young, ki piše v „Illustr. Welt“ 1891 na 107. str. tako: „Drobecni pajki (kleine Spinnchen) predejo stoječ na glavi o solnčnem vremenu svilnaste nitke, ki jih premiče potlej sapa kot kako zastavo po zraku sem pa tam. Čim začuti pajek, da mu je nit dosti dolga in sapa dosti močna, popusti svoje oporišče (Haltepunkt), a pajčevina ga nosi zdaj po zraku kakor kakšen zrakoplov (balón). Lahko se pa spušča tak pajek, kjer se mu hoče, po svoji niti na tla ter potuje takó zložno in daleč po svetu.

Poljska. 1. Na Male gospojnice dan (w dzień Matki Boskiej siewnej 8. września“) Poljaki na Krakowskem ne tresajo sadja in ne hodijo v gozd po gliv („na grzyby“, fungi, Pilze); kajti strupene kače in strupena laznina²⁾ bodo padale na ónega, kdor bode sadje tresel ali pa glive bral. (P. u. p., gl. Kolbg. „Lud“ V).

2. Na osvetek („sv. wigilije“) t. j. óni dan pred tem svetkom mora vsak Poljski kmet na Poznanjskem posejati vsaj nekoliko prgišč žita, tudi takrat, kedar mu ni njiva še popolnem obdelana. (Kolbg. IX; 146). Od tod ime: „Matka Boska siewna“ (sevna).

Tako so i Slovaki (kmetje) ta praznik Marijin krstili: „siatna Mara“ (sevna Marija), zato ker so nekđaj začenjali o tem času tudi óni sejati ozimino, in jim je še zmérom srednja doba ozimne setve („siata ozimného). „Sborník“ 1870; 203.

¹⁾ Sv. Nikita (Nicetas), ko začenjajo divje gosí létati.

²⁾ Poljski: „Gady“, Gewürm, giftiges Gewürm . . (Mrong.).

Sv. Mihal,¹⁾ Mihèl,²⁾ ,Mihólje³⁾ (29. sept.).

Znana je menda po vseh krajih slovenskih legenda ali pobožna pravljica, da ta svetnik duše ,vaga' ali ,vaguje." (Prim. „Črtice“ 103).

Sv. ,Miha' duše vaga. (Na Krškem zap. g. Romih). — Če se človek v življenju vajuje, ob sodbi ne vaga sv. Mihèl (izr. Mihù) duše. (V Motniku zap. g. Križnik).

Nehoté se o tej priliki spominjamo, kako je i grški Zevs v dveh skledicah tehtal ali vagal ter razsojal usodo n. pr. med Trojci in Abejci, med Ahilom in Hektorjem v Ilijadi 8, 69. 22 . . ; prim. 16, 658. 19, 223. Isto tako tudi rimljanski Jov (Jupiter) med Enejem pa Turnom (Turnus).⁴⁾ (Virg. „Aeneis“ XII. 725).

Tudi med Slovenci (Dolenjci na Kranjskem) slišal sem za mladih nog óno bajko, kako je sv. Mihal hudobne angele izpokal iz ,nebeske dike' ter páhnil v peklenski brezen.⁵⁾ Pripoveduje se med Belimi Kranjci na šaljiv način i to, zakaj nista mogla po Božjem povelju tega posla opraviti ni sv. Gabrijel ni sv. Rafael, a zakaj ga je potlej opravil sv. Mihal. (P. u. pr.).

V srednem veku razglašali so nemški učenjaki bajko, da je bil sv. Mihala dan ustanovljen namesto starega egiptovskega praznika „idoli Micail“, kar so tolmačili s Saturnom. — Bojkom je sv. Mihal to, kar Jugoslovanom in Rusom sv. Elija : Perunov naslednik t. j. gromovnik. („B. Kal.“ 215); **Rusom** pa to, kar starim Grkom in Rimljanom Karon (Charon), s tem razločkom, da prevaža sv. Mihal po ruski narodni veri čez ognjeno reko samo na sodnji dan pravične duše na oni svet — v raj, dočim grešniki ginejo v kipečih valovih.

„Protekala tut rěka ognenaja;
Kak po toj-tam rěki, rěki ognennyja,
Da tut èzdit [vózi] Mihajlo-arhanđel-carz;
Perevozit on duši, duši pravednyja,
Čerez ognennu rěku ko presvétlomu raju“ itd.

(Afan. I; 576).

Kašubski pregovor veli; „Sv. Mjichał vrota rozpjichał“⁶⁾; a **poljski**: „Sv. Michał kopy spychał.“⁷⁾ Po teh pregovorih sodi Hanuš, da so si nekateri Slovani sv. Mihala mislili junaka in vojščaka. (Han. „B. K.“ 215).

¹⁾ Po domače ,Miha'.

²⁾ Izrekuje se tudi: „Mihù“ (2. Mihéla).

³⁾ Sv. Mihéla dan ali god. (Belokr.). Ogr.-slov.: sv. Mihálj.

⁴⁾ „Jupiter ipse duas aequato examine lances sustinet et fata imponit diversa duorum, quem damnat labor et quo vergat pondere letum.“

⁵⁾ Prim. stsl. bezdanъ, hrv. ali srb. bezdan (a ne ,bezдно⁶⁾); ⁶⁾ vrata razpahàl (razdejal); ⁷⁾ kope [s polja] spahal.

Čehi koljejo ta dan orehe, želod in šiške ter prerokujejo po njih. Ako je namreč pajkov v njih, pravijo, da bóde leto nesrečno. (O.). Kedar je o Mihólju (29. sept.) lepo vreme, bóde lepo še štiri tedne, a drugo leto bóde mnogo in dobrega vina. Zato se pravi: „Mihálsko vino — gospodsko (panské) vino“. („Čm.“ 1854; 549).

Nemci dokazujejo, da se je mnogokaj iz bajk o Vodanu v krščanski dobi prisvojilo tudi sv. Mihalu (kakor Kristu, sv. Petru, Martinu in Nikolaju ali Miklavžu¹⁾). Po nemško-cerkvenih bajkah drži sv. Mihal hudiča zvezanega v peklu do sodnjega dne. V nékateri gori se sliši, pravijo, kako hudič (Loki) potresa s svojimi verigami. Po poganski bajki (severni ali staroskandinavski) privezali so bili Azi („Asen“) hudobnega Loki-ja na tri skalne rtf, in kedarkoli je, hoté osloboditi se, potresal z verigami na vso moč, potresla se je vsa zemlja; tako je nastajal potres (P. r. v.) Nemški kovači imajo pa nekod še dandanes navado, da tega dne (kakor drugod o Jernejevem), kedar jenjajo kovati, vendar še po trikrat udarijo na prazno ali golo nákovoalo, da bi s tém pritegnili okove hudiču v peklu. („B. Kal.“ 215.)

Če na sv. Mihala grmf, bode [drugo leto] malo sadja, pa mnogo burje in rží. („Festk.“ 1860; 462.)

V nekem severnem kraju nemškem pravijo, da letajo tudi po noči pred Mihóljem čarovnice na znani „Blocksberg“. (Kuhn-Schw. N. D. S. 378).

Sv. Lúka, Lúkež (18. oktobra).

Če ta dan veter *hldí*,²⁾ ni močno vino. (Dobje v Kozjanskem okraju na Štaj.; zap. g. Romih).

Po mnogih krajih slovenskih pravijo: Sv. Lúka v róke huka. (P. u. p.). — V Laščih tudi: „Sv. Lúkež v róke húkež;“ „sv. Lúkež répni púkež“ ali: „sv. Luka répo púka.“ (Ltp. 1882/83; 325.) Teh domačih pregovorov pomén ugane vsako dete slovensko na prvi mah; zato nam jih ni treba razlagati.

Srbom je ta dan („Lučin dan“ imenovan) jako imeniten.³⁾ V Hercegovini vstane hišni gospodar zarana in hití gledat v osek („tor“), kako mu živina ležf: ako je skrčila ali podvfla („podávila“) noge pod se, ondaj velé, da bode huda („zla“) zima in leto; ako je pa noge iztegnila („opružila“), ondaj pravijo, da bo dobra zima in leto. (Vuk: „Život i obič.“ 68).

¹⁾ Prim. Letop. 1885; . . .

²⁾ Najbrže nm. „hladí“; a rabi za: veje, piše. T. R.

³⁾ Grki¹⁾ štejejo po njem celó nedelje, kakor katoličani po Duhovem ali binkoštih. („Festk.“ 1864; 480).

Na **Češkem** je ta dan nekam završetek vsi žetvi. Zato veli češki pregovor: „Na sv. Lukáše — hojnost¹⁾ chleba i kaše“. („Festk.“ 480). To bi bila prazna vera samo tedaj, kedar bi bilo vse . . prazno.

Vsi sveti, vsésvete,²⁾ vseh svetnikov dan ali god (1. novemb.³⁾)

Stsl. —; r.⁴⁾ in mr.⁴⁾ **всѣхъ Святыхъ** vséh Svjatyh; blg.⁴⁾ vsi Svjatii [i mošči]; hrv., srb.⁴⁾ svi sveti („svih svetih“ ali „svetijeh“); č. in č.-slov. všech Svatých; p. Wszystkich Świętych.

V Motniku imajo navado, da k ‚vsem svetam‘ pekó ‚golinški‘ ali ajdov kruh, ki se ‚prešče‘ imenuje. ‚Prešč‘ dobé vsi, kateri so pri hiši, in za nameček dneve tudi ajdovih žgancev. Prosjaki jih pa pobirajo pri cérkvi pred sv. mašo od vérnikov, ki jim jih podaré, da bi molili popoldne za vérne duše. Prosjak se pa za božjo čast in za vérne duše mnogo ne meni; pobere in poveže svoje polne vreče („malhe“), pa hajd . . naravnost domóv („dám“). Zvečer zvonijo z vsemi zvonovi; ravno tako ‚na jutro‘ vseh vérnih duš. (Zap. g. Križnik). Ta navada biva tudi po drugih krajih slovenskih, četudi morda ne po vseh. — Kaj je iz prvine poganom značilo ropotanje, (ki se je nadomestilo pozneje pri cérkvah z zvonjenjem), omenili smo uže na več mestih. — Več podatkov o „vérnih dušah“ je v naslednjem predelu; kajti vsi taki in drugačni običaji, ki se vršé zlasti zvečer na vseh svetnikov god, veljajo uže „vérnim dušam“.

Vse vérne duše, vseh vérnih dúš [dan], Dušno,⁵⁾ „mrtvih godi“, tudi „mrtve godi“⁶⁾ (2. nov.).

Stsl. —; [r., mr. **Поминание, Поминокеніе всѣхъ умершихъ** pominánie, pominovenie vséh umerših⁷⁾]; blg. —; hrv. dušnice (fil.), dušni dan, „mrtvih god“ (v hrv. Primorju; Ark. 1863, 328),

¹⁾ Obilje (prebitek).

²⁾ Izgovarja se belokr. in hrv.-sl. tudi „sésvete“ (f. pl.); o sésvetah, o vseh svetah) itd.; ogr.-sl. vsi svécí, vsé svécov (nm : vsi svetcí, vseh svetcov) itd.

³⁾ Nekod pravijo tudi ‚vahti‘: o vahtih (Cig.-V.); a po Krasu: ‚vahte (f. pl.): o vahtah. (Lj. Zvon“ 1889; str. 231). Po Štreklu iz nemšk. ‚Weih-Tag‘.

⁴⁾ Žnaj, da pravoslavni (tudi zjedinjenci) slavé ta praznik še po starem prvo nedeljo po Dúhovem (binkoštih), a ne 1. novembra kakor mi, in to še le od l. 835. po ukazu papeža Gregorija IV. („Festk.“ 491 i. dr.).

⁵⁾ Gl. „Črtice“ 39.

⁶⁾ Oboje v Adlešičah. Namesto „mrtvih godi“ izgovarjajo pa po navadi „mrtvi godi“. (Zap. vč. g. Šašelj). Prim. zgoraj hrv. „mrtvih god“.

dan mrtvih“ (po koled.); srb. —; č. dušičky, [den] dušiček; č.-sl. verných (věrných) duší; p. Zaduszki (dzień Zaduszek).

Na věrnih duš dan gredó duše iz vfc vsako leto, in ta dan ne trpé nobene muke. Drugi dan se pa mórajo povrniti zopet nazaj vse óne, za katere niso věrniki na zemlji izprosilí božje milosti. (Motnik. Zap. g. Križnik).

Tako nam je pripovedovalo tudi več drugih Slovencev iz različnih krajev. Za detinske dobe slišal sem praviti tako tudi v Metliki s tem dodatkom, da hodijo věrne duše iz vfc ta dan celó v nebesa in da smejo tam ostajati ‚vès dragi dan‘; óne, katerim doteče ‚za tega‘ trpljenja čas, ostanejo v nebesih na veke, druge se pa morajo, kedar mine ta dan, vračati zopet v vice.

Goriški Slovenci mislijo, da hodijo ta dan duše iz vic zvrstama („v procesiji“) okoli t. j. s pokopališč v cérkev in nazaj; zato se težko kdo odpravi na pot. Nekateri trdíjo, da so jih videli uže sami s svojimi očmi. Po njihovi veri ne trpé duše v vicah ta dan kar nič ter prihajajo tudi na ta svet v tiste hiše, v katerih so živele poprej. (St. Kocijančič: „Arkiv“ 1854; 281).

Tako verujejo i koroški Slovenci, da pridejo ‚dušni večer‘ věrne duše na svoj poprejšnji dom. Domači jim pripravijo na mizo ‚hleb in vrček piva‘. Na Koroškem nahajaš pa to navado le še na jezikovni slovensko-nemški meji; v Rožu je že skoraj izginila. (Zap. K. Pečnik).

Štaj. Slovenci okoli Dobja postavijo na vseh svetnikov dan t. j. na večer pred Dušnim‘ čez noč vina za verne duše na mizo. (Pragarsko; p. u. p.) Ista navada je tudi med Slovenci ‚na panonski strani. (Prim. „Kres“ 1882; str. 269 in „Črtice“ 39).

Čehi trdíjo, da odhajajo uboge dušice iz vic („z očistce“) na vseh svetnikov dan zvečer o zdravi (ave) mariji, da bi se samo čez noč do jutrnice odpočinile od múk.¹⁾ Zato postavlja vsak gospodar ta večer na ognjišče nalašč gorečo svetilnico, ki je napolnjena s suróvim maslom, zato da bi si mazale ž njim opeklíne. Tudi drobtin in moke za jed dušicam mečejo v ogenj.²⁾ V mnogih krajih zavživajo pa ta večer samo hladnega mleka, ter se ž njim tudi kropé, zato da bi ohlájali

¹⁾ [V vzhodni cerkvi ni tega praznika]; v zapadni je pa do l. 1549. bil uprav zapovedan praznik. Od tedaj je samo „festum mediúm“. („Festk.“ 493).

¹⁾ Nekod pa vendar trdíjo, da so dušice slobodne od polnoči (vseh svetih) do polnoči (vseh věrnih duš).

²⁾ „Čm.“ 1855; 184.

dušice s tém.¹⁾ Uže za vsésvete pekó dvojeja pecíva: jedno, ki je podobno mrtvaškim kostém, zovejo svetniške kostí („kostí svatých“), drugo pa, goskam podobno, dušice („dušičky“), ki jih delé prosjakom, v isti namen [kakor v Motniku prešce]. „B. Kal.“ 219—221.

Kakor pri nas, tako zvoné tudi po **Hrvatskem** in **Slavonskem** na vsésvete od večera vsaj do polnoči, ako ne do zore. Na „dušni dan“ brlé pa óljenke („uljenice“) po grobéh vés popoldan do neke nočne dobe, dokler ne odhajajo pobožniki in pobožnice, ki se ne morejo skoro ločiti od svojih milih in dragih pokojnikov. (P. u. p.; prim. tudi „Arkiv“ 1863; 287—8 in 328).

Poljsko ljudstvo po Krakovskem je prepričano, da tega dne duše umrlih, še nerešenih ljudi pohajajo (obiskujejo) svoje rodbenike in botre, (dasi duš ni móči videti), da so torej med njimi in da hodijo po vasi, a po službi božji živih gredó v cérkev in so same navzočne pri božji službi, ki jo opravljajo zdaj tudi uže mrtvi duhovniki itd. Nevarno je pa ondaj živim hoditi tam gledat; kajti vsakemu takemu radovednežu odtrgajo mrličí glavo; tako i ónemu, kateri bi jih zval (klical). — Če kakšen ogeljček v peči ali na ognjišču počí ali pa pade na tla, pravijo, da je to vrgla duša, ali se tudi sama meče po tem ognju. (Kolbg. „Lud“ V. 311).

Pri **Litovcih** kliče gospodar na mrtvih godi duše svojih roditeljev, otrók in rodbenikov, naj pridejo in snedó pripravljene jedí v topli sobici, dušam nalašč zakurjeni. Čim si pa mislijo domači ljudje, da so duše uže pojele vso pripravljeno jim hrano, izganjajo jih zopet iz hiše. **Estonci** devajo 2. novembra po noči jedí na grobje in se veselé, kedar drugi dan zjutraj pogrešajo kake jestvine, rekši, da je bila snedena. („B. Kal.“ 220).

Nekdaj so tudi Nemci na Dušno (in na staro leto) kurili sobico dušam ter jim pèkli posebnega pecíva po imenu „Seelzöpfe“ (dušne kite), ki so jih po vso noč puščali na mizi. Še dandanes se nekod med sabo darujejo s pecívom, ki mu pravijo „Seelen“ (duše) ali „Zucker-seelen“. (Ondi).

Tudi pri starih Rimljanih, ki so se pogostem spominjali mrtvih prednikov svojih, bila je ta poganska vera, da se je početkom novembra meseca odpiral podzemni svet, kder so bivale dobre duše („divi manes“), in da so duše prihajale na ta svet. Častili so jih Rimljani nató po tri dni.

¹⁾ Ta običaj nahajamo med Čehi (tudi med Čehonemci po Hebskem) s tem razločkom, da pluskajo kmetice vodo svojim deklam v obraz, da se jim ne bode dremalo, kedar pojdejo trave „žet“. („Ččm.“ 1854; 549. „Festk.“ 1864; 494).

Po tem vidimo, da je *vez med živimi in mrtvimi* človeškemu rodu res prirojena.

Ker vztočna ali 'pravoslavna' cerkev ni vzprejela 'mrtvih god' med cerkvene praznike, ustanovili ali ohranili so si Slovani pravoslavne vére sami ob sebi *narodne* praznike ali svetke, ki jih ovršavajo premilim svojcem-pokojnikom v spomin, in to: po navadi na spomlad, oziroma v krščanski dobi o veliki noči ali pa nekoliko kasneje; n. pr. **Rusini** velikonočni ponedeljek. **Rusi** večinoma v torek svojega Tomaževega tedna t. j. prvega po velikonočnem tednu, in pravijo temu prazniku: „rádunéc“ ali „rádunica“ (rádonéc ali rádonica), tudi „rádovnica“, „radošnica“ itd., zato ker se ruski narod o tej priliki še dandanes na grobju raduje: popeva ter se gostí, polagaje tudi mrtvecem na grobje različnih jedí in pozivaje jih na velikonočno veselje („prizyvajá ih na radost presvétloga voskresenija“). Dalj IV.; 4.¹) Imeli smo ta ruski praznik (neimenujoč ga po imenu) v mislih uže l. 1887 na str. 144 (3. op.), a srbsko „družičalo“, ki se ovršuje stoprav drugi ponedeljek po vüzmu, istega léta na str. 145.

Sv. Lenart (6. novemb.).

Kakeršno („kákó“) je ta dan vreme, táko bo do Božiča. Če je lepo, bo do Božiča lepo. (Črnóm.; zap. g. Kupljen).

Nemci časté sv. Lenarta kot rešitelja jetnikom in pomočnika pri živinskih boleznih, posebno pa konjskih. V go renjem Palatinatu (Ober-Pfalz) obetajo mu bolnih kónj lance. Cérkvíce, njemu posvečene, nahajaš s takimi lanci opletene, v cerkvicah pa mnogo pravih ali voščenenih podkov in kositrenih konjičev; darujejo mu tudi živih gósek in prašičev. Bavarci i. dr. vodijo na sv. Lenarta dan zdrave konje pred 'Véliko mašo' okoli cérkve, misleč, da ostanejo konji potlej zdravi, a bolni da prebolé. (W. II.; 422).

Sv. Martin, Martinovo, Martinje (11. novemb.).

Da se krščuje o Martinju po vinskih krajih vino t. j. da se mošt počenši od tega dne ne zove več mošt, nego vino,²) — to ni nikaka vraža, niti je vraža to, da si ta dan Slovenci (z drugimi prebivalci evropskimi vred) masté brke ali vsaj

¹) Prim. Mikl. lex²; 769 p. b. РАДОУНИЦА (rádunica).

²) Isto se hoče reči z besedami: „Sv. Martin vino krščuje.“ (V Motniku ga pa 'krstijo' še-le v nedeljo po sv. Martinu Zap. g. Križnik).

brado s pečeno gosjó), ki se ji pravi zato „Martinska gós ali goska“); debela vraža je pa to, da ugibljejo nekod po njeni prsni kosti, kakšna bóde zima. Če je namreč ta kost svetla in čista, bóde huda zima; ako pa ni svetla in čista, bóde dosti snega. (Prim. „Črtice“ 95).

Da se uprav gosí tako obilo koljejo ter uživajo ta dan, razlaga se različno. V našo razpravo spada samo óna misel, da je nemara i ta gós ostanek kake poganske žrtve¹⁾ ali pojédine, s katero so pogani nekđaj v tej dobi praznovali kakšen praznik svoj, ki ga je církev potlej pokristijanila po Gregorija Vélikega modrem napotku. (Letop. 1887; 137, 2. r. in 1888; 167, 3. r.). Božič, velika noč, duhovo in Martinje spominjajo nas torej s svojimi, še dandanes obilimi pojédinami — prazničnih pojedin poganskih.²⁾

In kakor se je nekđaj kuril zimski kres (o božiču), ter se kuri še spomladni in letni kres (o veliki noči in Ivanju), tako so kurili ter kurijo kmetje po nekaterih (osebno nemških) deželah še dandanes tudi jesenski kres o Martinju („Martinsfeuer“, Martinski kres), misleč, da ne more potém ónim krajem, katere razsveti ta ogenj, naškoditi nikaka nevihta. (Dr. pl. Radler: „N. W. T.“ 11. novembra 1886, str. 5. Prim. tudi pri Sepp-u I., 217—220 popis jesenskih ozir. listopadnih kresov, navadnih pri različnih narodih indoevropskih).

Nemški učenjaki pripodábljajo tudi sv. Martina svojemu Vodanu, ki je jezdaril belca (W. II.; 19); ako sneží o Martinju, pravijo Nemci v Šleziji: „Martin je prijezdil na svojem belcu.“³⁾

Isto tako **Čehi**: Sv. Martin přijel opét na bruně (bélcu). „B. Kal.“ 222.

S Slovencem vred prerokuje i Čeh po Martinske góske prsni kosti („z kobyly“ ali „kobylyky“), kakšna bóde zima; ako je ta kost béla, bóde huda zima in mnogo snega in narobe („naopak“). „Čém.“ 1853; 496.

¹⁾ E. Mühlhause: „Urrelig. des deutsch. Volkes in hess. Sitten“ 1860; 305 (W. II, 83).

²⁾ Nekđaj se je zlasti na Francoskem o Martinju tudi jako popivalo; zato slišiš med francoskim ljudstvom še zmérom stara izreka: „martiner“, „le mal [de] Saint Martin“ (= pijančevati, pijančevanje). Nemeč pa veli, da mora Martinska gós po vinu plavati („im Weine schwimmen“).

³⁾ „Märten kommt auf seinem Schimmel geritten“. (W. II; 83). Krist nameščuje pa Vodana, a sv. Martin Vodanovega pastirja Kirmina po Karajanovih mislih. Gl. staro-v.-neško krščansko-pogansko molitvico: „Wiener Hunde.“ ali „Hirtensegen“, ki jo je v dvorski knjižnici zasledil dr. Miklošič, a razložil Karajan. („Sitz. Ber. d. phil.-hist. Cl. der Akad. d. Wiss.“ 1857, zv. 25, str. 308 po imenu: „Reisesegen“. Prim. tudi Al. Eggerjev: „Deutsch. Lehr- u. Leseb.“ Wien 1880; II. 1. zv., str. 15 in 554; — Simrock 528 (1887).

V gorenjem Palatinatu vodijo ali jezdarijo Nemci, kakor na Lenartovo, tako i na Martinovo (z istim namenom) sa me konje okoli kake cérkvice, sv. Martinu posvečene . . . (W. II.; 422). Same konje — brez dvojbe zato, ker jezdi sv. Martin na konju. Nekdaj so pa nemški pastirji sv. Martinu priporočali vso živino, kakor Čehi še zdaj vso živino in perotnino,¹⁾ torej tudi gosí, ki so ga po legendi izdale, potem ko ga je bilo ljudstvo izbralo za vladiko (škofa), on pa se je iz prevelike skromnosti skríl — v gosinjak. — Ne zdi se nam pa verjetno, da bi se (kakor mislijo nekateri), temu dejanju v spomin, jedle „Martinske gosi.“

Dodajmo še to, da nosi v kraju ‚Olpe‘ ná Vestfalskem sv. Martin o Martinju deci takó, kakor pri nas Miklavž o Miklavževem (M. Busch, 90).

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Če je na sv. Martina solnce lepo izhajalo, bóde za tri dni snég. (V Črnomlju zap. g. Kupljen) Če zeleni trta še o sv. Martinu, potlej ni hude zime. (Na Dolenjskem. „Glasn.“ 1862; str. 368). Če je na sv. Martina dan grdo in oblačno vreme, bóde lepa zima; če je pa solčno in toplo, kmalu se je hude zime ‚nadjati‘. (V Motniku, zap. g. Križnik). — Češko: Ako je o Martinju še pérja na drevju, tedaj bóde huda zima. — Nemško: „Wolken an Martinitag, der Winter unbeständig werden mag.“ (Če bóde oblačno na sv. Martina, nestanovitna utegne biti zima).

Slovakom je Martinovo prvi čarovniški dan („strydži deň“), ko začénjajo namreč praznovérce uživati česna ter delati ž njim križe na hišna in hlevska vrata zato, da ne bi mogle čaravnice naškoditi niti njim, niti živini. — Tudi Slovakom prihaja sv. Martin „na belem konju“, t. j. mislijo, da móra tega dne zapasti prvi sneg, ako ni zapadel uže poprej. Ni pri njih se ne sme na mizi pogrešati pitana Martinska gós („martinská hus“). Gl. „Sbornik“ 1870. — Pogrešamo pa ondi vedeževanja po njeni prsni kosti.

Cehi jedó gós po stari navadi tudi na sv. Večeslava („Václava“) dan, ki je na Češkem zapovedan svetek; ako pa tega dne (28. sept.) ni nedelja, jedó jo nekod po kmetih stoprav prvo nedeljo potém. („Festk.“ 1864; 460).

Sv. Andrej (30. novembra).

Štaj.-slovenska: Če hoče katera deklica zvedeti namejnega ji žénih (žénina), pôsti se sv. Andreju; vès dragi dan ne sme jesti ničesar, samo pred spanjem sme pozobati tri pše-

¹⁾ „Festk.“ 1864; 502 in 503.

nična zrna, da se ji prikaže ženih po noči v spanju. (Prim. „Črtice“ 1, kder čitaš še drugačen način s takim namenom).

Ker nam niso gg. poročevalci iz drugih dežel slovenskih priobčili ničesar takega (pa ni nobene druge vraže o sv. Andreju v poslanem jim pregledu tudi s tem imenom, zato sodimo, da je ta vraža samo še med štaj. Slovenci domá?)

Postijo se, in to óni dan pred sv. Andrejem, tudi češke deklince, da bi v snu videle ónega, kateri jim je namenjen. „Ččm.“ 1853; 496).

Na **Moravskem** vlivajo pa dekleta isti večer svinec skozi tak ključ, ki ima spredaj podobo sv. križa, — v mrzlo vodo ter vedežujejo po vltih podobah, kakega stanú jim bóde mož, (kakor se to po nekaterih slovenskih krajih godi na bádnik ali sv. večer brez ključa s križem.) Prim. Letop 1885; 157).

Brez takega ključa vlivajo svinec ob isti dobi skrivaj radovedne deklice tudi med **Slovaki** ter si razlagajo podobe po svoje; n. pr. oltar znači, da se bode vlivalka skoro poročala (pred oltarjem), orglje značijo, da ji bóde mož učitelj; ¹⁾ plug, da bóde gospodar itd. A kateri se ne vlije „nič“ t. j. nič takega, da bi se dalo razkladati, oni bóde čakati še do drugega leta.²⁾ Sv. Andreja god je Slovakom tudi drugi čarovniški dan („strydží deň) — in čaram s česnom na poprejšnji večer, kakor na sv. Martina. („Sborn.“ 1870; 208).

Tako, kakor med Slovaki zlivajo svinec in vosek po noči pred sv. Andrejem tudi dekleta pri **Rusinih** in **Poljaki**. Prim. Letop. 1885: 157. — Szujski 45, „Slov. Sborn.“ 1883 str. 433 in „Světazor“ 1889; str. 123 navajajo še drugih načinov rusinskih; Kolbg. pa poljskih („Lud“ III, 93; V., 311; XVI, 121 itd.)

Pri **Serbih-Lužičanih** je ta vera: Če potrka odrastla deklica na sv. Andreja dan kurniku na vrata, pa se oglasi najprej kura, vdá (omoži) se deklica skoro; če pa zakokoče najprej kokot (petelin), pride njen izvoljenec istega dne v pohode. (Veckenst. 444 ³⁾). Ako gre kdo na večer pred tem dnevom okoli kake hiše in pogleduje va-njo skozi okna, vidi vse, kar se bode med letom godilo v óni rodovini; n. pr. če vidi mrliča, nevesto itd. (Ondi.) ⁴⁾

Isto tako je sv. Andreja dan, še bolj pa večer i **Nemcem** ugoden za prerokovanje posebno gledè bodócih porók ali zákonov. To kaže, da je sv. Andrej pri Nemcih postal po tém takim naslednik poprejšnjemu maliku njihovemu **F r o - j u** (staro-

¹⁾ T. j. „učitelj in orglavec“.

²⁾ Prim. tudi „B. Kal.“ 226.

³⁾ Prim. temu načinu jednakost in razložek nemške vraže, ki se vrši na novo leto in na božič o polnoči (W. II, str. 323).

⁴⁾ Jako podobna je ti vraži štaj-slovenska božična („Črtice“ 11; 4. razst.).

skand. Freiru ki je bil i bog rodovitnosti (tudi zakonske), ter daroval devicam zaročnike, a ženicam može vnovič, ako so bili ujeti na vojski. (W. II., 83; Minckw. 215).

Tirolci pravijo: Kdor umre na sv. Andreja dan, pride v nebesa (W. ondi).

Sv. Barbara (4. decembra).

Sv. Barbara je „pripročnjica“ za srečno zadnjo uro. Slovenci rudarji ali rudokopi jo imajo za svojo pomočnico (patrono.¹⁾ Kateri rudar hoče, da bi mu pri Bogu izprosila, da mu bóde gorela luč ob smrti uri, mora vsako leto na sv. Barbare dan prižgati luč, da gorí v rudniku. (V Motniku zap. g. Križnik).

Po nekaterih štaj. Slovencev vraži mora človek óni stolec, s katerega hoče o božiču pri polnočnici videti vse čarovnice v župniji, polagoma izdelávati od sv. Barbare do božiča itd. (Prim. „Črtice“ 3).

Srbi kuhajo na sv. Barbare dan (na „Varin dan“), največ pa uže poprejšnji večer v loncu ali pa v kotlu vsakega žita in sočivja skupaj; to se zove „varica“,²⁾ ki jo jedó potlej drugi ali tretji dan t. j. na sv. Save (Sabbas) in Miklavža (Nikole), kedar se ohladi, zato pévajo:

Varvarica vari,
A Sávica ladí [hladí]
Nikolica kusa.³⁾

Potém ko se varica zvečer skuha, gledajo v jutro, s katere strani je navrela, na óni strani sejó drugo leto žita, rekši, da bode odot najboljše rodila. V Boki („Boci“) gledajo pa samo, kakova je hladna kaša zgoraj: ako vidijo, da se je sém pa tam zgrbančila,⁴⁾ znači jim to: bogatstvo; če so po nji stéze in razpoke („putovi i pukotine“), znači jim to smrt in grobje itd. (Vuk „rječn.“ 54 p. b. „varica“).

Rusi pravijo o sv. Barbari, (ki jo praznujejo z drugimi, „pravoslavnimi“ vred po starem stoprav 16. decembra): „Varvora mosty mostit, Sava gvozdit, a Nikola pribivajet;“ ali pa „Varvora zavarit, Sava zakalit, a Nikola zakujet.“

Češke deklíne devajo po višnjevo ali črešnjevo vejico, na sv. Barbare odrezano, v vodo na kako toplo mesto n. pr.

¹⁾ Tudi na Češkem. („Festkal.“ 1864: 525–526).

²⁾ Beli Kr. bi rekel „bárica“, kakor veli „Bára“ namesto srb.: „Vara“ (Varvara).

³⁾ Kusati: s polno žlico jesti.

⁴⁾ „Ako nadja po njoj guke (grbe) i bregove“.

v hlev ter ji prilivajo skrbno, zato da bi se razcvela do božiča, in to do polnoči. To se, pravijo, tudi res vselej zgodi, pa samo na 1 uro. Tega cvetja si potlej devajo za nedrec, misleč, da jim privabi s svojo čudodelno močjo ónega, katerega ljubijo na tihem. („B. Kal,“ 227).

Tudi po **Nemškem** postavljajo odrastle deklice ta dan sv. Barbare mladiko („Barbarazweige“) v vodo ter ugibljejo o božiču po njihovem cvetju t. j. po številu cvetkov in po njih barvi, bode li svatba (ali pa katera druga sreča) skoro ali pa ne. (W. II. 226). Po gorenji in dolnji Avstriji namakajo pa sv. Barbare mladike posebno stari ljudje, misleč, da bode potlej sreča v hiši. Ta običaj nahajaš tudi med Nemci na Ogrskem, zlasti okoli Šoprona. (P. u p.). Dunajčanom je zdaj samo še igrača po stari navadi brez ikake vraže in prazne vére. — Čehonemci zvežejo sv. Barbare mačic („Barbarakätzchen“), katere v vodo namočene, po navadi o božiču poženo, v tepežke, da otepajo ž njimi na tepežnico dekleta, ki se morajo reševati za to s pivom, kolači itd. (Vernaleken: „Mythen u. Bräuche.“ 1859, 301 - 2). Obilica cvetja na sv. Barbare mladikah znači nekaterim Nemcem na jugu rodovitno leto (W. II. 226).

Sv. Miklavž (Nikolaj), Miklavževo (6. dec.).

Po **srbski** in **bolgarski** bajki dobil je sv. Nikolaj v oblast vodo in brodovje.

„A Nikola [uze] vode i brodove.“

Vuk.: „Srps. nar. pjesme“ II (1845); 3.

„Padnalo mu vodi i brodovi,
Mu padna'a gemii po more“ itd.

(Bolg.: Mladin. 27).

Po tem takem namešča sv. Nikolaj tù pomorskega boga rimljanskega Neptuna ali grškega Pozejdona.

Zato je sv. Nikolaj pomočnik in rešitelj na vodah . . . Srbom in Bolgarom, pa tudi **Rusom**. (Afan. I.; 475).

Srbski narod prisvajal je sv. Nikolaju nekdam tudi tak posel, ki ga je opravljal po grško-rimljanski veri Karon (Charon):

Pa besedi Ilija:
Ta ustani Nikola,
Da pravimo korabe [ladje],
Da vozimo dušice
S ovog' sveta na onaj.

Vuk.: „Srps. nar. pj. I (1841); 134.“)

1) Prim. rusko narodno véro o sv. Mihalu (str. 134).

O tém, kako hodi sv. Miklavž na „Miklavžev večer“ (5. dec.) po Slovenskem od hiše do hiše itd., in od kod izhaja ta šega, razložili smo uže l. 1885.; 153—155.

Dobili smo kesneje izmed koroških Slovencev dodatek, ki nam kaže, da se strinja njihov običaj Miklavževski do malega z drugimi, ondi priobčenimi načini, a vendar s to posebnostjo, da spremlja pri njih Miklavža po več „parteljnov“ ali „špic-parteljnov,“ Zap. v Lešah (v Rožu) K. Pečnik.

Dvojnata tujka („špic-partelj“) pritrjuje še bolj našim prvotnim besedam, da svedoči tujka parkelj(-na)“ od kod se je priklatil k nam ta „parkelj“ ali „partelj“.1)

Sv. Lucija (13. decembra).

Sv. Lucija je priprošnjica za očesne bolezni. — Kakeršni so [dvanajsteri] dnevi po sv. Luciji do božiča, lepi ali grdi, taki bodo po vrsti meseci vse [prihodnje] leto. (Zap. v Motniku g. Križnik). Dnevi od sv. Lucije do božiča kažejo, kakšni bodo prihodnji ‚mesci‘. (V Črnem. zap. g. Kupljen). — O tem je bilo uže govorjenje l. 1885. na 169. str., a na 166—169. str. tudi o ‚čudotvornem stolcu‘, ki ga treba na poseben način delati od sv. Lucije do božiča, da se vidijo ž njega pri polnočnici vse čarovnice onega kraja. Prim. tudi „belokranjsko“ v „Slovanu“ 1887; 285 (3). Zarad Čehov gl. Letop. 1886; 63. Nekateri Slovaki začenjajo tak stolček delati uže o sv. Andreju. („B. K.“ 225).

Da zamenjuje Lucija osédobi Čehoslovanom tudi Perahto, Perhto ali Berto (Pehtro, Pehtro babo ali Péрто), čitaš ondi (103); kako opravlja ona pri Čehih, Slovakih, štaj. Slovencih in nekaterih Nemcih tudi Miklavžev posel, — pa ne vselej o Miklavževem, nego tudi na sv. večer, ali na večer pred svojim godom, oziroma od tega večera do božiča in o sv. 3 kraljih — pravili smo istega leta (1886.) na str. 103. in 104, kder smo tudi razložili, zakaj je štaj.-slovenska Lucija črna, strežnica njena pa bela, zlasti pa to, da „sv. Lucija“ po češki bajki . . hodeč o božiču . . prede v jednomér. Prim. tudi W. II., 165.

Slovakom je na sv. Lucije tretji „in največji čarovniški dan.“ Pravijo: Ako hočeš poznati čarovnice, počni na

1) Namreč: iz nem. besede „Bartel“ (Bärtlein), ki je pa skrajšana iz „Spitzbartel“ (Spitzbart = Bocksbart, kozja, uprav kozlovska brada), s kakeršno slikajo i vruga, ker se po nemški bajki izpreminja rad v kozla (W. II.; 36). Torej „špicpartelj“ = kozjebradec. Ta „Bartel“ ne sme po tem takem jednačiti se imenu „Barthel“ (Bartholomäus, Jarnej, hrv. Bartol), dasi je „Bartholt“ ali „Barthold“ po Grimmu in Weigandu tudi kozje ime.

Miklavžev večer in odberi vsak dan kako drugačno trsko, n. pr. prvi dan jelovo, drugi dan bukovo, tretji dan hrastovo itd. Zvečer pred sv. Lucijo napravi okoli sebe pred ognjiščem ris („koleso“) ter pokladaj te trske na ogenj. Čim začnó razgá-rati se, mahoma se prikazujejo čarovnice skozi dimnik: nekatera na omelu, nekatera na lopati, nekatera na vilah, grabljah itd. Posedajo okoli ognja ter se grejejo, dokler gorí ta ogenj; in tù jih spoznaš lahko vse, predno izginejo zopet istim potem. Na sv. Lucije dan zjutraj pa ne bi posodili Slovaki ognja iz hiše za ves svet; kajti ves ogenj bi potlej ugasnil v hiši, in Bog vé, kakšna nesreča bi se še zgodila. („Sbornik“ 1870; 208—9).

Na Lucijin večer („v luciový večer“) raztáplja svinec vsak Slovak, kateri hoče zvedeti svojo bodočnost, a drugi mu ga lije skozi ključevo luknjico itd. Deklice ponavljajo to vedeževanje posébe kakor zvečer pred sv. Andrejem. (Ondi).

Zarad **moravskih** in **moravsko-vlaških** vraž o sv. Luciji prim. še „Letop.“ 1886; 67, a zarad **štaj.-slovenskih** „Črtice“ 93.

Sv. Tomaž (21. decembra).

Tega dne biva pravi ‚zimski solnčni kres‘¹⁾, ki se ovršuje kakor ‚letni‘ z različnim praznovérjem.

Koroško-slovenske: Kdor se tisti dan pred sv. Tomažem posti in móli zvečer, predno gre spát, sedem Očenašev, sedem Češčenáši Marij, — temu se sanja, kako se mu bóde v prihodnje godilo; dekle vidi v sanjah svojega žénina, mladenič (‚fant‘) pa svojo nevesto. (Na Zili zap. g. Fr. Eller). — Če katera deklica na večer pred sv. Tomažem, (ko zvoní angeljsko češčenje), stojé na pragu hišnih ‚dveri‘, móli šest Očenašev (ali pa tudi samo jeden Očenaš) ‚zadnješči‘, pa ne reče „Amen“; ta vidi po noči v sanjah podobo ‚svojega žénina‘. Vendar se móra poprej vés dan postiti, in še le potém, ko se prikažejo zvezde na nebu, nekaj kruha in vode použiti. Tako je storiti ob isti dobi tudi mladeniču, kateri hoče zvedeti za svojo nevesto. Večer pred sv. Tomažem in pred Kresom sta najimenitnejša večera v vsem letu; tedaj imajo čarovnice največjo moč. (V Rožu zap. K. Pečnik).

Črevelj mečejo slovenske deklice po Koroškem na večer pred sv. Tomažem takó in s tistim namenom kakor na večer pred Kresom. (Letop. 1886; 79).

Češke deklíne (okoli Mlade Boleslave) lijejo svinec, kakor pri nas na sv. večer; nekatere si pa zapisujejo imena pri-

¹⁾ Winter-Sonnenwende (Solstitium): najkrači dan, najdaljša noč.

ljubljenih dečkov na listke, ki jih devajo zvečer v kako knjigo,¹⁾ a knjigo sebi pod vzglavje, misleč, da se jim prikaže priljubljenec v snu. (P. u. p.). — Nekod pa mislijo, da če gre radovedno dekcle na 'Tomažev' večer o polnoči z gorečo svečo pred ogledalo. — ugleda v njem namenjenega ji ženiha. Smešna neprilika se je pri takem praznovérskem poslu l. 1883. pripetila neki kuharici češki na Dunaju. Toliko da je bila v gospodinjino prazno sobo stopila z gorečo svečo pred veliko ogledalo, polije jo hudomušna dekcla skrivaj po plečih z mrzlo vodo. Kuharica, ki je mislila, da je to storil kakšen duh, prestraši se tako, da ji pade sveča iz roke pod zagrinjalo, ki se po nesreči vname in zgorí. Huda gospodinja jo zato ovadi kazenskemu sodišču. Uboga kuharica mora na pravico in plačati tri srebrnike globe, ki bi jih pa bila vemda plačala jako rada, da je utegnila vsaj videti svojega namenjenca podoba v zrcalu. Spomina vreden je pa njen 'duhuviti' odgovor na sodnikovo vprašanje, kaj si je pa vendar mislila tedaj, ko je začutila mrzlo vodo na plečih. — 'Mislila sem si, odreže se, da dobim drugo leto za moža . . kakega napajača („Wasserer“), t. j. človeka, kateri prinaša Dunajskim izvoščikom vode za konje, ki jih napaja ž njo in jim snaži tudi kola. („Weltbl.“ 1. štev. leta 1884).

Poslednjo vražo nahajamo sem pa tam tudi na **Moravskem**, koder mečejo zvedljive deklice (kakor koroško-slovenske in z istim namenom) črevelj z nogo v nic t. j. preko glave nazaj proti vratom. (Vladislav blizu Trebiča. P. u. p.).

Nemci po dolnji Avstriji ponavljajo zvečer ali ponoči pred sv. Tomažem skoraj vse praznovérske običaje „sv. večera“ in „starega leta“ (Silvesterabend), posebno radi pa stopajo dečki in deklice, a največ le-te, z levo nogo postelji na jedno zadnjo nogo. To zovejo „Bettstaffeltreten“ (stopanje na posteljišče). Vsaka (ali vsak) pritisne namreč z nogo po trikrat jedno izmed zadnjih nog posteljnih, govoreč:

„Bettstaffel,²⁾ i tritt di,
Heiliger Thomas, i bitt di,
Lass ma erschein'n
Den Liebsten (die Liebste) mein.“

To je: Posteljišče, stopam na té, — sv. Tomaž prosim te, da mi se prikaže [nocoj] — ljub'ca moja (ljubček moj).

¹⁾ Izprva rabila jim je v ta namén najbrže molitvena knjižica, osédobi jim pa rabi katera koli.

²⁾ „Bettspund“ (ki znači isto) pravijo nemške deklice na gorenjem Harcu, moléč táko molitvico zvečer pred sv. Andrejem, potém ko se zapre vsaka neoblečena v svojo sobico. (Dun. „Neuigk.-Wit.-Bl.“ br. 276, l. 1889).

Dečki pravijo tudi:

„Zeig mir glei
Mein künftig' Wei.“

T. j.: Pokaži mi jo mahoma, katera mi je namenjena.

Ako stopi človek potlej z levo nogo na postelj ter leže z glavo v znožje, mislijo, da se prikaže deklici ljubček, a dečku ljubica v snu, itd. (Oesterr.-ung. Mon. in W. u. B. 1888 NOe. II.; 213).

Po nemškem Hebskem (na Češkem) hodi to noč Holda („Holle“) t. j. Pehtra-baba, ki jo spremlja krdelo spák; ona pa gleda, predejo li v kaki hiši. Kedar ugleda katero deklo pri kolovratu, reče svoji družini, naj jo našeškajo s šibami. (Grohm. „Abzgl.“ 1). Ondod in drugod mečejo nemške deklíne tudi „črevelj“ preko glave nazaj takó, kakor koroške in moravske. („Festkal“ 1864; 544). Tomaževo seza uže v dobo dvajseterih noči. Kar se komu sanja poprejšno noč, to se res zgodi; vse je pa nesrečno, kar se ta dan narodf. W. II.; 84). Po severo-nemški vraži naj se na Tomaževo niti ne kolje. (M. Busch 97).

Sv. Stepan ali Štefan, Štefanovo ali Štéfanje (26. decembra).

Ta svetnik je mnogim kranjskim Slovencem živinski pomočnik. V Mengišu na Gorenjskem nosijo morda še — vsaj pred kakimi 22 leti nosili so še na sv. Štefana god lesene, v Gorenji vasi pri Gori (Zarz) pa voščene konjičke, kravice in voličke v cerkev na oltar — sv. Štefanu na dar. (P. u. p.). Nekod kmetje kupujejo pred sv. Štefana cérkvami voščenih živinskih podob, ki jih nosijo o darovanju okoli oltarja ter devajo potlej s kakim darovanim novcem vred na-nj. Nekateri darujejo ovsa, ki ga sipljejo kar na oltar. Po nekaterih krajih zarezujejo konjem po zarezico v „nebo“ ter vtírajó v ránico posvečene solf. (Fr. Hubad pri Šum. „Slovenen“ 97).

Na sv. Štefana dan blagoslavlja ali posvečuje se v cérkvi s ol. Ko jo prinesó domóv, denejo je malo med drugo, posolé domači živini; drugo pa shranijo. (V Motniku zap. g Križnik).

Ista šega nahaja se tudi med štaj. Slovenci, ki si je pa devajo potém v oboje uho; nekateri i med denar in v shrambo za jedi. („Črtice“ 233). Na Štefanje vlivajo štaj. Slovenci blagoslovljeno vodo tudi v izvirke, da ne bi usahnili, pa i polja škropé ž njo, da bi bolje rodila (ondi 231).

Vrsenčani¹⁾ pravijo: Sol posvečena, na sv. Štefan' in treh mož' (sv. 3 kraljev) voda naj se poseje in poškropi po polju, — pa takemu polju ne bo škodovalo nobeno hudo vreme. (Zap. g. A. Gabršček.)²⁾

Čehom je sv. Stepan konjski pomočnik. Na Štefanje delé po nekaterih čeških vaseh zlasti konjarjem in kočijažem „podkove“ ali „podkovice“ t. j. nekakega peciva, ki je podobno podkovam. V Šadski hodijo češka deca ta dan od hiše do hiše koledovat, popevaje:

Koleda koleda, Štěpáne! itd.³⁾

(Festkal. 1864; 596.)

Tako tudi v Trebiču in po okolici na Moravskem. (P. u. P.)

Poljaki (zlasti po Krakovskem) dajó ta dan ovsa posvečevati v cérkvi. Kedar duhovnik, hodeč po sredi cerkve kropí ljudí in oves s posvečeno vodo, obsiplje ga ljudstvo z ovsem — po sedanji cerkveni razlagi v spomin, da je bil sv. Stepan kamenovan. (Kolb. „Lud“ V; 197.)

Isti običaj nahajaš tudi pri **Rusinih** („B. Kal.“ 47). Szujski (37) misli celó, da so ga Poljaki pobrali od njih; po „našem“, zajemala sta pa oba naroda iz istega vira — pogskega.

Kakor prisvajajo **Nemci** v svojih narodnih bajkah belega konja sv. Nikolaju, tako i sv. Štefanu,⁴⁾ dasi legenda povse molčí o tem, da bi bil ta ali pa óni svetnik jezdaril kedaj kakega konja — bodi si belca ali pa vranca. — Nekdaj so Nemci sv. Štefana praznik zvali véliki konjski dan („groszer Pferdstag“) ter dajali konjem posvečenega ovsa in sena. Švedi praznujejo ta dan s pretékanjem na konjih; gl. „B. Kal.“ 47. Po Švabskem in ob dolnji Reni zove ga ljudstvo še dandanes na kratko „konjski dan“, zdaj zato, ker jezdarijo ondot konje tako, kakor drugot o Duhovem — tudi pretekaje se — od kraja do kraja. Mislijo, da ne more potlej konjem naškoditi ni čara niti živinska kuga. „Puščali“ so jim tudi Nemci nekđaj tega dne ter nabijali konjske podkove na konjake kot bajila zoper čare itd. (M. Busch 32: prim. tudi W. II, str. 66). Navada sama na sebi, tega dne jezdariti konje („Schimmelreiten“) ohranila se je tudi v kraju „Murstetten“ v dolnji Avstriji. („Österr.-ung. Mon.“ 1888, NÖ. II; 217.)

¹⁾ Vrsno med Kobaridom in Tolminom. A. G.

²⁾ Zanimljivo „zgodbo“, s katero podpirajo to vražo, kanimo priobčiti o drugi priliki. I. N.

³⁾ Ta pesmica nima v sebi ničesar praznovérskega. Beseda „koleda“ znači v nji božični dar (drugače tudi novoletni dar).

⁴⁾ Dr. Blochwitz: „Illustr. Welt“ 1885; str. 220.

Modruje se, da je bil konj starim Slovencem solnčnega boga znak; da je Štefanje o zimskem solnčnem kresu („zimskem solncevratu“), in da je imel tudi Svetovit belega konja, celó „300“ belih kónj (D. Trstenjak: „Sloven. Glasn.“ 1860; II, str. 143), da je torej sv. Stepan stopil na Svetovitovo ali pa . . . Velesovo mesto itd. („B. Kal.“ 46—47).

Ker je pa poganskim Slovanom Veles bil „živinski bog“ sploh (a ne samo „konjski bog“), ter so preverjeni Slovani, zlasti Rusi, Velesovo češčenje prenesli na sv. Vlasija¹⁾ ali Blaža²⁾ in na sv. Jurija (Letop. 1888; 146)³⁾, a veri v sv. Stepana, samó „konjskega zaščitnika“, ni med Rusi t. j. Velikorusi ni sledú ni tirú;⁴⁾ dalje, ker odlikuje sv. Stepana z belim konjem samo germanska bajka, in je po njeni svedočbi na belcu jezdaril i Vodan, ki začenja kot ponočni ali „divji lovec“ rogoviliti baš o Štefanju t. j. božiču, početkom „dvanajsterih nočij“ (Letop. 1885; 150): zato sodimo po svoji pusti pameti tako, da so se nekateri Slovani vere v sv. Štefana, živinskega pomočnika, navzeli po germanskem vplivu. Prvotnega konjskega pomočnika prekrstili so pa samostojno v „živinskega“, bodi si, da so se ondaj spominjali še svojega starega „živinskega boga“ (Velesa), bodi si, da jih je sčasoma preučila domača potreba, ker so — kakor še dandanes po mnogih krajih — redili menda več druge živine nego konj. Slovenci priporočajo osédobi sv. Štefanu same konje pa goveda.⁴⁾

Sv. Janez (Ivan) evang., „Šentjanžev dan“. (27. dec.)

Da pravijo Slovenci, dasi ne povsod, tudi temu svetniku (kakor sv. Ivanu krstn.) uže zdavna „Šentjanž“, t. j. Sveti Janž, dokazuje beseda „šentjanževac“ ali „šentjanževica“,¹⁾ ki je znana še zdaj menda večini Slovencev. Tako se zove óno vino, katero so začeli kristijani piti sv. Janezu evang. (Šentjanžu) na čast, in to izprva „navadno vino“, potlej pa i blagoslovljeno, ki se je na Šentjanžev dan blagoslavljaló po cérkvah. To se godí še dandanes po mnogih, tudi slovenskih krajih.

¹⁾ Tudi nekateri Beli Kranjci. (Letop. 1888; 188.)

²⁾ Nekod priporočajo tudi slovenski pastirji po Kranjskem živino sv. Juriju ter mu dájó na Jurjevo tudi milostinjé zato, da bi jim obranil živino volkom. (L. Ilič 1846; 144.)

³⁾ To se tiče tudi Srbo-Hrvatov. Slavonci priporočajo sedaj vso živino sv. Antonu. (Ilič ondi.) Prim. Letop. 1888; 185.

⁴⁾ Pravil nam je neki Slovenec l. 1889, da je še pred kakimi 20 leti videl sam, kako so kmetski ljudje pri njegovem očetu v Mengišu kupovali same lesene konjičke, kravíce in voličke — v znani namen (darovanje sv. Štefanu).

⁵⁾ „Janževac“ pravijo štaj. Slovenci med Muro in Dravo.

Štajerski Slovenci nosijo tega dne skoraj še povsod (v Konjicah, okoli Maribora, v Ptujju, v Ljutomeru, v Ivanj-kovcih v Ljutomerskih gorica¹⁾ itd.) po sklenfco vina v cerkev k blagoslovu; tako i nekateri kranjski (v Novem dvoru²⁾ pri Radečah ali Ratečah na Dolenjskem, v Vipavi na Notranj-skem, v Kamniku na Gorenjskem; p. u. p.); koroški Slovenci pa vsaj v Rožu. (Zap. K. Pečnik).

Po blagoslovu mora vsak nekoliko tega vina popiti na tešče; a drugo shranijo . . za bolezen. Tako zlasti v Konjicah. Okoli Konjic vlijejo pa tudi v vsak sod nekoliko kapljic „šentjanževca“, misleč, da bode potlej blagoslovljeno vse vino. (P. u. p.)³⁾ — Ista šega je tudi v Novem dvoru in v Vipavi; lahko pa, da še v nekaterem drugem kraju na Kranjskem in Koroškem.

Večinoma pijó pa Slovenci dandanes šentjanževca t. j. poslednjo sklenico ali kupico neblagoslovljenega vina pri ločitvi ali odhodu na pot, a zlasti na razhodu iz vesele družine vinopivske — kmetje (posebno stari) najbolj po krčmah. (P. u. p.: okoli Novega mesta, na Krškem, v Novem dvoru, v Velikih Laščah, v Ambrusu pri Žužemberku, v Ribnici, Zatičini, okoli Ljubljane, Tržiča, Kranja, v Proseku in drugot po okolici Tržaški). Mogoče pa, da je ta stara šega v katerem izmed teh krajev opešala v zadnji dobi.

Isto tako pije se „šentjanževica“ — a vendar manj nego za mojih mladih let — tudi med Belimi Kranjci v Metliki in po njeni okolici na razhodu veseljakov in vinskih kupcev na sejnih.⁴⁾ (Zap. brat Anton.) Jaz sem imel priliko to staro šego viditi nekđaj največkrat v domači gostilnici pri kmetih iz Metliške okolice. Pili so pa šentjanževico po navadi na razhodu stoprav onđaj, kedar so „ga“ imeli uže vsi malo pre-več . . „pod klobukom“. V ta namén natákaljo se je boljega ali najboljšega vina.⁵⁾

V Podzemeljski župniji pijó Beli Kranjci „v čast Šentjanža“ zadnjo kupico vina, predno se razidejo „prosci“ (snu-bači) vsak na svoj dom. (Letop. 1889; 70 — brez uzroka.)

Nekateri Dolenjci hodijo — namesto 27. dec. — uže na božič šentjanževca pit v svoje hrame.⁶⁾ („Dom in Sv.“ 1890; str. 14.)

¹⁾ Weixel- ali Weichselstein.

²⁾ Pogrešamo te praznovérske „misli“ v „Črticah“ 58. — Okoli Konjic „ga“ hodijo „na Šentjanžev dan“ tudi v kleti po vinogradih „krstit“ in pit. (P. u. p.)

³⁾ Tudi Kočevarjev: („An Johannessegen ist alles gelegen“).

⁴⁾ V Cirknu (na Goriškem) in po okolici pravijo izvrstnemu vinu še zdaj šentjanževca: „to je pravi šentjanževca“; a zábili so ondot povse popisano šego. Na Krasu pa ne slišiš zdaj niti imena „šentjanževca“ ali „šentjanževica“. (P. u. p.)

⁵⁾ Hram: belokr. his (lesena klet, hölzerner Weinkeller); štaj. Slovcem je pa hram — hiša.

Pri sv. Tomažu na dolenjem (slovenskem) Štajerskem pijó zakonski ljudje malo pred smrtjo [t. j. predno se ločijo s tega sveta — pred odhodom na óni svet] še nekoliko [blagoslovljenega] šentjanževca. Prim. „Črtice“ 58.

Kakor mnogi Slovenci, tako so nekdej tudi **Cehi** dajali . . ter dajó nekod najbrže še dandanašnji vina blagoslavljati 27. dec. zato, da bi bilo koristno („prospéšne“) ljudem in živini. Napíjali so se tega vina posebno pred odhodom na pot in pri kaki spravi („smírení se“). „B. Kal.“ 57; Festkal. 1864; 598.

Na Krakovskem pošiljajo istega dne in z istim namenom i **Poljaki** vina v cerkev, pa samo iz graščín, zato ker narod ondot ne pije vina. (Kolbg. V. 1871; 227 — brez uzroka temu blagoslovu.¹⁾)

Ta običaj in ž njim vred še več vraž nahajamo tudi med **Nemci**. Nekod nosi nemški gospodar 27. dec. k blagoslovu samo črnega vina (ki mu Nemci pravijo rdeče vino, „rother Wein“), da ga pije potlej doma vsa družina po vrsti iz iste kupice, ter ga tudi dobi najmanjše dete v zibeli; po nekoliko ga pa vlivajo v vinske sode, misleč, da se óno vino, kateremu se prilije le nekoliko kapljic tega (blagoslovljenega) vina ali šentjanževca,²⁾ — ne pokvari nikdar, in da odvráča le-ta od drugega vina vsako čaro. Kdor pije tega vina na Šentjanžev dan, temu se po nemški vraži vse leto ni bati nikakega zaužitega otrova (strupá), nikake čare, niti strele. Šentjanževca zauživajo Nemci tudi pri ločitvi ali pred odhodom na pot zato, da bi človeka občuval vsake nezgode ter ga krepčal na potu. Pri tém izlije priprost Bavarec iz kupice nekoliko kapljic na tla, in to v níc t. j. čez glavo nazaj (W. II; str. 133). Ondi čitaš, da pijeta po Nemškem šentjanževca tudi ženih pa nevesta pri poroki, potem ko ga duhovnik blagosloví ter jima podá.

Po nekaterih dolenje-avstr. krajih daje se šentjanževca, ki ga prinašajo ljudje v cerkev sabo v nališpanih sklenicah, po poroki pri darovanju tudi svatom. („Österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild“ 1888, N. Ö. II; 228.) Tako i po gorenjem Štajerskem, koder nazdravljajo ženihu in nevesti po poroki še v cerkvi za duhovnikom vsi svatje z velikimi polnimi sklenicami, ki jih morajo izpiti vselej povse. („Gartenl.“ Berl. 1882; str. 158.)

Nekateri učenjaki razlagajo ta običaj „s kupico strupa“, ki ga je po znani legendi sv. Janez evang. izpil brez ikakega kvara. Mislilo se je tudi uže na svatbo v Kani galilejski.

¹⁾ Med samo gospódo poljsko nahajaš tudi ta običaj, da pravijo, predno izpíjé v kaki veseli družíni zadnjo čašo vina: „Kochajmy się“ (ljubímo se)! P. u. p.

²⁾ Johannessegen, Johanneswein, Johannestrunk, po starem tudi „Johannisminne“ itd.

Je pa več drugih učenjakov, ki trdijo, da izhaja ta običaj uprav iz poganske dobe. Med temi je tudi naš Fr. Hubad.¹⁾ Gledé te trditve strinjajo se tudi Grim. „D. Myth.“ 4. izd. 48, Zingerle („Johannisseggen u. Gertrudenminne“: Akad. d. Wiss., Sitz. Ber. d. phil.-hist. Cl. 1852, zvez. 40, 194; W. II, str. 133), Hanuš „B. Kal.“ 1860, 57; Reinsb. Dür. „Festkal. aus Böhm.“ 1864, 598; J. Lippert: „Christenthum“ itd. 1882, 679; Sepp: Heidenthum itd. III, 189. i. dr.

Tudi po naših mislih bil je sedanji šentjanževac v poganski dobi pitna daritev. Pred pitjem izlil je namreč človek vselej nekoliko vina iz posode na tla — dotičnemu maliku v dar. Na to meri óna šega bavarska; samo da izlivajo priprosti Bavarci pred odhodom na pot — zdaj poslednje kapljice na tla, in to v nic.²⁾

Zato se Luitprandove besede (hist. Ott. 12): „diaboli in amorem vinum bibere“³⁾ razlagajo tako, da znači „diabolus“ v tem izreku kakega poganskega boga ali malika. (Grim. „D. Myth.“ 4. izd. I; 49 in 51); a Zingerle dokazuje, da je bil óni malik poganskim Nemcem Frô t. j. staroskandinavski Frej ali Frejr (Frejr), „po njegovem“ bivši bog „ljubezni in plodovitosti“. Tega malika je za krščanske dobe (s cerkveno pripomočjo) zamenil sv. Janez evang. — kakor ménijo nekateri s Seppom vred — zato, ker ni bilo temu svetniku naškodilo otrovano vino v čaši; — po Zingerleju pa zato, ker je bil sv. Janez evang. „kot apostol ljubezni in mira“ (po teh lastnostih) Frejru jako podoben.⁴⁾

Ker vemo zdaj, da je bil Frejr posebno bog plodovitosti ali rodnosti (tudi v zakonu), uganemo lahko sami, zakaj pijó Nemci šentjanževac zlasti o poroki.⁵⁾

Po drugih svedočbah napijali so Staroskandinavci v spomin Odinu, Toru (Thor) in Freju („B. Kal.“ 57), po Seppu II, 340 pa s Torovo svetovno čašo, polno ječmenovca (Gerstensaft), Odinu, Frejru in Njördru zarad dobre letine in mira.

Alemanii pili so še malikom v spomin („tranken Götterminne“). Namesto tega pilo se je pozneje t. j. v krščanski

¹⁾ Iz tega razloga: „da auch die Slaven wie die Germanen das Minnetrinken kannten, auch bei ihnen Libationen u. Trinken einen Bestandtheil der Opfer bildeten. (Šum. „Slovenen“, 97.)

²⁾ Panzer „Beiträge“ (Zing. 183).

³⁾ T. j. „des Teufels Minne trinken“. Po Grimmu „minne“ izprva: memoria (spomin n. pr. piti komu v spomin); pozneje so pa Nemci besedo „minne“ latinili z „amor“ (ljubav, ljubezen).

⁴⁾ Po drugih knjigah čitamo, da je bil Frejr solnčni bog (Simrock: „Handb. d. deutsch. Myth.“ 6. izd. 1887; 184); uprav bog solnčnega sija, plodovitosti (tudi v zakonu) in mira ali sprave (W. II; str. 23); po Minckwitzu pa samo bog plodovitosti („Illustr. Taschenw. d. Myth. aller Völk.“ Leipzig 1878; 215.)

⁵⁾ Zarad drugih uzrokov glej pri Zing. 193, pri Seppu II; 340 i. d.

dobi v čast Kristu, Mariji, sv. Stepanu,¹⁾ sv. Jedrti ali Jeri,²⁾ sv. Mihélu³⁾ in sv. Martinu; a še dandanes pije se šentjanževc sv. Janezu evang. v čast. (Sepp II. 341)

Po nemški legendi VI. veka ukazal je bil papež Pelagij, naj se blagoslavlja vino na „Šentjanžev dan“. (Žing. 192.)⁴⁾

Pili so pa Nemci nekdanj šentjanževc tudi sv. Janezu ali Ivanu krstniku na čast, torej ne samo o zimskem, nego tudi o letnem solnčnem kresu. Po Zing. (180) meri oboje na solnčnega boga Frejra, ker sta se oba narodna svetka praznovala Frejru na čast.

Srbi pijó vino „za slave Božje“, ali v slavo Božjo, v prelepo slavo Božjo itd. „Pismo“⁵⁾ u dobri i u bolji čas, a sad čemo u prelijepu slavu Božju“. (Vuk. „Kovč.“ 1849; 119.)

„Ko pije vino za slave Božje,
Pomoz' mu Bože i slavo Božja!“ (Ondi.)

Tako napijajo Srbi posebno slaveč „krsno (krstno) ime“.⁶⁾

Srbske narodne pesmi prisvajajo ta narodni običaj celó svetnikom, rekši, da prihajajo o taki priliki ‚slave slaviti‘ na ta svet in napijati samemu Kristu („Ristu“):

„U Pavlovu, svetom namastiru,⁷⁾
Postavljeni od zlata stolovi,
Svi se sveci redom posadili.

Slavu diže Svetitelj Nikola,
I napija u slavu Ristovu . . .

(Vuk: „Srps. n. pj.“ II. 1845, br. 22; str. 110.)

Primeri v Petranovičevi zbirki („u Biogradu“ 1867) na str. 21. inačico, po kateri se med svetniki slava slavi celó v nebesih:

„Slavi slavu sveti Arandjele,
Slavi slavu svetoga Jovana.
Sastali se božji pravednici
Pa im služi vino i rakiju“.⁸⁾

¹⁾ Zing. 207 (4. op.).

²⁾ Zing. 217—229, in to v srednjem veku.

³⁾ „In amore sancti Michaëlis“ (po naše: sv. Mihélu na čast) pil je, pravijo, češki vojvoda sv. Venceslav I. 939. na poslednjih gostjah pri bratu Boleslavu dan ali dva pred sv. Mihélom. (Prim. „B. Kal“ 58 in 215.)

⁴⁾ Misliti nam je menda na Pelagija I. (555—560). Vara se pa W. (II, 133) sodeč, da se ne blagoslavlja šentjanževc drugot nego po Nemškem, zato ker „misale romanum“ nima nikakega besedila v sebi; kajti nahaja se čisto po „ritualih“ in posebnih zbirkah. (Zing. 177.) V poprejšnjih časih je mašnik vérnikom izpred oltarja dajal piti blagoslovljenega vina govoreč: „Bibe amore St. Joannis in nomine patris“ etc. Ondi 178.

⁵⁾ Pili smo.

⁶⁾ Vuk. „rječn.“ 306; prim. v „Letop.“ 1877, 210 Hubadov spis: „Slava pri Srbih“.

⁷⁾ Manastiru (samostanu).

⁸⁾ Izprva pilo se je „o slavi“ samo vino; uže zdavna pijó pa mnogi Srbi tudi ‚rakijo‘ t. j. žgano vino. Prim. tudi Vuk. „rječn.“ n. n. m.

Tudi to meri brez dvojbe na nekdanjo pogansko daritev, da postavljajo Srbi dan pred slavo domá svetniku na mizo darov: veliko pogačo z znamenjem: „poskura“,¹⁾ koljivo, po dve sveči in nekoliko vina; isto tako pošiljajo drugi dan zarana takih jedil . . in rdečega vina tudi v cerkev, dasi tega z drugim namenom nego Slovenci i. dr. (Gl. „Letop.“ 1877; str. 212 in 213.)

Serbi-Lužičani imenovali so nekdanj óno pivo, katero je krčmar pivcem (namesto vina) dajal pri odhodu — naravnost, „svjaty Jan“ = Šentjanž. („B. Kal.“ 58) — **Litovci** izlivajo pa še dandanes pred vsakim pitjem malo domačega piva (Alaus) „na zemljo“ v čast boginji zemlje, po imenu Zemenyle. („B. Kal.“ 57.)

Razvidno je po vsem tem, da izhaja sedanji „šentjanževce“ res iz poganske dobe, in da je dobil v krščanski po znanem modrem vodilu — le krščansko lice, — po sv. Janezu evang. (Šentjanžu) pa ime, zato ker se je pil za krščanske dobe ter se pije njemu na čast, četudi mnogi, ki šentjanževce pijo, — tega ne vedó.

Tepežni ali nedolžnih otročičev dan (28. dec.)

Glej „Letopis“ 1887; str. 145—151.

II. Usodna znamenja.

a) Prirodna po podnebnih pojavih: *zvezdah (nepremičnicah in premičnicah ali „planetih“, repaticah, rimski cesti, solncu, mesecu in mavrici).*

V Babilonu z „nebotičnega“ stolpa Belovega gledali so ter premišljevali Belovi duhovniki ponoči svetle zvezde na nebu, ugibaje po njih, káko usodo so komu namenili bogovi. — Pod milim, vedno jasnim nebom živeli so pastirski narodi po kaldejski deželi s čredami noč in dan ter imeli priliko paziti, kako zvezde vzhajajo in zahajajo. Ondi, v zibeli človečji, sprijemalo se je znanstvo s praznoverjem in z vražo. Uže prerok Izaija (47, 13) pikal je Kaldejce zarad njihovega prerokovanja po zvezdah. Kedar se je narodilo kako dete, „čitali so v zvezdah“, t. j. tolmačili in prerokovali so mu njihovi zvezdogledi usodo ali bodočnost po takozvani „konstelaciji“, ali po

¹⁾ Iz gršk. *προσφορά* (prosforá), hostija.

zvezdnem stanu, ki so ga določevali sami na poseben način. To pa spada v „astrologijo“ ali zvedarstvo, ki se je z zvezdoznanstvom (astronomijo) vred s časom po Kaldejcih, posrednje ali pa neposrednje po Egipčanih i. dr. zatrosilo i med druge narode — tudi indoevropske. Celó do rojstva francoskega kralja Ludovika XIV. (5. septembra 1638) imel je vsak kralj svojega zvezdarja (astrologa), zato da je prerokoval vsakemu novorojenemu detetu kraljevemu . . bodočnost po zvezdah.¹⁾ — Uže davno verovali so po vseh jutrovih deželah, da nastane na nebu nova zvezda vselej, kedar se narodi kakšen človek.²⁾

Ta vera prijala se je tudi vseh **Slovencev**, ter med njimi pomnožila z novimi dodatki. „Vsak človek — pravijo — ima svojo zvezdo, ki se utrne, kedar človek umre.“ Zato velé preprosti ljudjé, kedar se utrne („usekne“ ali „podere“) katera zvezda na nebu: „Duša se je ločila s tega sveta“ ali: „nekdo je umrl“.

Svarili smo se nekđaj Metliška deca: „Ne smeš ugibati, katera zvezda je tvoja; da jo ‚vgoniš‘ (uganeš), valje bi bil mrtev“. Drugod pravijo: „Zvezde se ne smejo šteti, ni kazati s prstom; kajti ako bi ‚zadel‘ kdo ponevedoma svojo, umreti bi mu bilo pri tej priči“. (P. u. p.: Kamnik, Preddvor, Vipava, Kras, Stari trg na Notranjskem, Kropa; Žeče pri Konjicah, Dolič pri Ptuj, Pragarsko, Ivanjkovci itd. itd.). — Ista vera je tudi med koroškimi Slovenci v Rožu s tem dodatkom: „Kedar se kdo porodi, nastane nova zvezda. (Zap. K. Pečnik.) Zarad štaj. Slovencev glej tudi v „Črticah“ str. 258; zarad goriških pa „Arkiv za jugoslav. pov.“ 1854; 284: „Kedar se zvezda usekne, en človek umrje“.

Vse te „narodne vere“ ali vraže čuješ — nekod s kakim dodatkom iz ‚domače torbe‘ pomnožene ali pa skrajšane — lahko tudi med preprostim ljudstvom hrvatskim,³⁾ češkim,⁴⁾ poljskim,⁵⁾ francoskim,⁶⁾ nemškim⁷⁾ in po Ameriki, zlasti po Kaliforniji,⁸⁾ koder živi mnogo prvotnih (a prevrjenih) prebivalcev indijanskih.

¹⁾ Prim. R. Falb: „Sterne und Menschen“. Na Dunaju 1882; 9 in 11—17.

²⁾ Ondi 24.

³⁾ „Ark.“ 1863; 227 in 244. Isto vero nahajaš tudi v Slavoniji, n. pr. v Brodu (p. u. p.).

⁴⁾ Grohm. 31 (164).

⁵⁾ Kolbg. VII, cz. 3. str. 31.

⁶⁾ „Mon enfant, un mortel expire, son étoile tomb à l'instant“. (Béranger).

⁷⁾ W. Wuttke II; str. 183.

⁸⁾ „Californ. Erzählng.“ von Bret Harte. Übersetzt von W. Lange. Leipz. (brez letnice); str. 41.

Ker ima pa vsak človek svojo zvezdo, (ki „pade“ o njegovi smrti z neba), izračunali so praznoverci češki jako duhovito, koliko zvezd je na nebu, namreč: *toliko, kolikor ljudi na svetu.*¹⁾

Moravci pravijo o taki priliki, kedar „pade“ zvezda z neba: „Dušička zpadla“. (P. u. p.)

Slovak veruje samo toliko, da ima vsak človek „svojo luč“, ki se zasveti na nebu, kedar se človek narodi. (P. u. p.)

Pa ni ga pravila brez izimka. Nekateri Srbi pravijo: „Kad zvijezda poleti preko neba, to je sužanj (sužnik) oslobodio se tavnice.“²⁾ N. Beg. 1887; 187. — Nekateri Slovenci (goriški) mislijo, da se takrat „nebo odpíra“. („Ark.“ I. c.)

Tudi **Malorusi** (Rusini) verujejo, da padajo zvezde z neba, a ne znajo navedenega praznoverskega vzroka. (P. u. p.; prim. tudi „Über Land u. Meer“ 1882; str. 110.)

Po češki národní veri ali vraži imajo tudi vse živali skupaj jedno zvezdo: „jasno (svetlo) „Danico“. (Ččm. 1855; 181.)

A po gostem stavi vraža vražo na laž. Druga vraža češka veli namreč: „Kdor si misli o kaki zvezdi: Ta zvezda je moja, ne more umreti dotle, dokler si to misli.“ („Květy“ 1847; Ččm. 1853; 491.)

Tudi nekateri **Poljaki** imajo to vero, da ima vsak človek svojo zvezdo za tovarišico, ki mu jo je „previdnost“ („Opatrznost“) obesila v oblake. Kedar se godi človeku jako zlo, pravijo, da se je rodil pod nesrečno zvezdo; a kedar se utrne zvezda,³⁾ pravijo, da je nekdo umrl, ali pa, da kdo umre. (Kolbg. „Lud“ XVII, 2. cz. 71.)

Nekateri Slovenci pravijo, da so zvezde Solnčevi otroci. (Krek: „Trad. Lit.“ 73.)

Krščanski vpliv zna se pa slovenski vraži, ki pravi, da prižigajo vsak večer angelji nepreštete zvezde na nebu, da upišejo vsakemu novorojencu novo zvezdo, za vsakega mrliča pa da ugašajo po jedno, ki pade potlej na tla. (Fr. Hubad pri Šum. 85)

Kot jajce jajcu podobna je ti véri hrvatska v Ivaničgradu. („Ark.“ 1863; 227.) — Po nemški (pa menda ne domači veri) ima vsaka zvezda svojega angelja, ki ji odkaže mesto, kamor se naj upoti. (Grim. „D. M.“ II. 4; 602.)

Kolikor toliko navskriž so si z našimi in drugimi zgoraj naštetimi vražami tudi naslednje:

Češka. Kdor kaže „na zvezde“ s prstom, temu prst odpade ali mu pa zvezda pade v oko, da mu je oslepéti. (Ččm. 1855; 181.)

¹⁾ Grohm. 31 (164).

²⁾ „Tamnice“, slovenski: „temnic“ (ječe).

³⁾ Úprav: „Kiedy meteor świecący spada z powietrza ku ziemi“.

Isto vražo nahajamo tudi med severnimi **Nemci**. (Kuhn: „NDS.“ 1848; 458.) Avstrijski planinci pa pravijo: Kedar se zvezda utrne, tedaj umre kakšen človek v smrtnih grehih. (M. Busch 251.) Tudi v tej vraži vidimo drobet krščanskega vpliva. Staro pogansko usodo nam pa predočuje litovska vera, da je vsaka zvezda konec niti, ki jo sprede na nebu Verpeja (predica, jedna izmed litovskih Rojenic), kedar se kakšen človek rodi; čim pa človek umre, utrga se njegova nit, a zvezda mu pade z neba. (Narbut 1, 71; prim. Grim. „D. M.“ II², 685 ali „B. Kal.“ 206.)

Poljska vraža pa veli: „Kedar se zvezda pokaže mesecu blizu rogov, znači to kakega velikega vladarja smrt. (Kolbg. XVII; 70.)

Ona vraža, ki velja mnogim Slovencem in drugim Jugoslovanom, kedar se „nebo odpre“,¹⁾ velja nekaterim tedaj, kedar se zvezda utrne t. j.: „česar si kdo ondaj zaželi, to se resnično zgodi“.²⁾ Isto veruje tudi Serb-Lužičan,³⁾ pa i Nemeč.⁴⁾

Kako večkrat vraža vražo stavi na laž, razvidno je tudi iz tega: Če vidi kdo zvezdo blizu meseca, umre (po češki vraži) skoraj on sam ali pa kdo izmed rodovine njegove.⁵⁾ moravska pa uči tako: Kedar se nahaja poleg meseca svetla zvezda, umre kakšen kralj.⁶⁾

Tako navskrižje vidiš tudi v teh treh nemških: 1. Kamor se zvezda utrne, tam ni sreče. 2. Kamor se zvezda podere z neba, ondi je skrit kakšen zaklad...⁷⁾ 3. Na katero mér ali stran pade zvezdni utrínek, na óno stran umre velik (ime-niten) mož.⁸⁾ Poslednja nam očito kaže zvezdno vplivanje na človečjo usodo. Ni pa težko dokazati, da vplivajo zvezde tudi na — kurjo usodo; kajti črno na belem čitam v neki nemški knjigi: Ako se ponoči pred novim letom leskeče na nebu obilo zvezd, bodo kure tudi nesle obilo. (Vzhod. Prusiji. W. II; str. 183.)

A kdo bi si mislil, da je astrologija . . oživila na novo?! „Pred kratkim“ — tako smo čitali v nekem slovenskem listu z dne 17. marca 1890 pod napisom: prerokovanje za leto 1890 — izdal je odličen anglešk učenjak knjigo, v kateri na podlagi znanstvene⁹⁾ metode skuša dokazati, da ima konstelacija zvezd ‚v resnici‘ vpliv na usodo ljudi. Najnovejše na

¹⁾ Letop. 1885; 164—166.

²⁾ Prim. „Lj. Zvon“ 1888; str. 390.

³⁾ Veckenst. 478 (23).

⁴⁾ Grimm. „D. M.“ II⁴; 602. (Tobler 408b.)

⁵⁾ Ččm. 1856 III; 66.

⁶⁾ „Hvězda“ 1893; 62. Prim. zgoraj „poljsko vražo“.

⁷⁾ Grohm. 31 (171) in 32 (174).

⁸⁾ ondi 31 (170).

⁹⁾ ???

tem polji je ob jednom v Londonu in v Novem Yorku objavljeno delo angleškega astronoma, katero za 1890. l. napoveduje jako važne dogodke... Naposled čudi se isti list, da je slučaj že potrdil jedno prerokovanje omenjenega astrologa. V knjigi njegovi, ki je izšla januarja 1890 je namreč pisano, da bodo grofa Pariškega februarja meseca nemilo zadeli „gotovi dogodki“, in da se je to zares zgodilo; kajti sin njegov, vojvoda Orleanski, bil je zaprt in sedí še zdaj (17. marca 1890) v kaznilnici.

Sodeč po tem, kar so javni listi priobčili o rečeni knjigi in po prerokovanih zgodbah, ki se .. niso zgodile, smemo trditi, da to novo „dokazovanje na podlagi znanstvene [!] metode“ ni nič drugega, nego prekajeno, samo po politični slutnji iz gole „dobičkarije“ skrpano angleško-amerikansko sleparstvo. — Ne verujemo, da je bila knjiga izšla pred ónimi dogodki, ki so se imenovanemu vojvodu pripetili februarja meseca 1890. l. Pa bodi si — saj tudi slepa kura včasih zrno najde. Jako se je pa opekel naš prerok, rekši, da se bodo marca meseca istega leta v Kitaju začele velike vojske (!). — Isto tako izpodletelo mu je tudi oboje prerokovanje po zvezdah: da bode „lepega maja meseca“ 1890 v nevarnosti talijanskega kralja življenje; september pa da bode opasen ne le sultanovemu prestolu, ampak tudi življenju njegovemu; novembra meseca da bodo po vsej Evropi veliki pretresi in boji, decembra da bode Angleško zadelo „narodno žalje“, v Parizu pa da bodo krvavi poulični boji. — Kdo je slišal ali čital kaj o teh strašnih zgodbah?!? —

Po slovenskem praznoverju so nekatere zvezde srečnice, nekatere pa nesrečnice, in te so večinoma repate.¹⁾ Kdor se je rodil pod srečno zvezdo, ta bode srečen vse žive dni, kdor pa pod nesrečno zvezdo, ta ostane nesrečen vse žive dni. („Slov. Glasn.“ 1865; str. 374.)

Isto vero nahajamo tudi pri Čehih („Svętoz.“ 1890; str. 583), Poljaki (p. u. p.) in Nemci (Grim. „D. M.“ 602.²⁾

Kedar se narodí kako dete, stíčejo nekod (zlasti po Štajerskem in Koroškem) slovenske babice po „pratiki“ ali koledarju, ter iz njega detetu prihodnost prerokujejo: če je isti dan v koledarju znamenje „ovna“ ali „bika“, učil se bode deček rad in lahko;³⁾ če se je pa rodil pod „škorpijonom“ (na Koroškem tudi pod „levom“³⁾ in „bikom“), bode nagle jeze in hudoben. („Črtice“ 206; nam zap. tudi K. Pečnik). Po nemški vraži bode ono dete, katero se narodí pod „levom“, trdovratno ali neukretno („unbeugsam“) itd.³⁾

¹⁾ O teh pozneje.

²⁾ Nemška vraža prisvaja to moč samo „biku“. W. II, str. 85.

³⁾ Nekod prisvajajo pa Nemci to moč tudi „biku“. (Óndí.)

Za nekatera izmed teh znamenj „nebeškega dvora“ (kakor zovejo zverinski krog, rekel bi: zverinjak na nebu), pravijo, da so „trda“ (vol, oven . . .); a druga, da so „mehka“ (devica, ribe, povodni mož ali vodár). Skrbno gledajo nekateri kmetje na taka znamenja pri setvi, ravnaje se po tem pravilu: „Kar v zemljo raste, sej škorpijona, raka, ribe itd., kar pa iz zemlje, sej pod takim znamenjem, katero molí roko ali pa nogo, kakor dvojčki ali dvojčiči, vol itd. Na „nebeški dvor“ pazijo celó razbojniki slovenski na Štajerskem. Kedar se vidijo v njem druge male zvezdice, tedaj ne gredó nikamor, rekši, da so takrat povsod straže razpostavljene. Kedar se pa v krogu nič ne vidi, gredó brez straha po svojem poslu. (Prim. „Črtice“ 259—260.)

Nemške. Deca, rojena „pod rakom“ ali pa „škorpijonom“, ¹⁾ bodo nesrečna, in nesrečni vsi dnevi, pri katerih je to ali óno znamenje. Zato se ne daje po nekaterih nemških deželah nikdo poročati pod tema znamenjema. Ob taki dóbi ne gonijo živine prvič na pašo, ne sejejo niti ne sadé ničesar, misleč, da bi jim razgrizli črvi setvino in zelnj. Srečna so deca, katera se narodé pod „dvojčki“, „ovnom“ in „ribami“; v vedni nevarnosti, da utone, je pa dete, rojeno pod „vodarjem“; kdor se je rodil pod „strelcem“, bode strelec ali vojščak; tele izpod „strelca“ pa ni za rejo. Kakor stikajo nekateri slovenske babice po koledarjih, kedar se narodí kako dete, tako išče babica nemška (Meklenoborška) ²⁾ pa tudi Hesóvska brez zamude na nebu kakega posebnega zvezdja, po katerem bi se dala napovedati novorojencu bodočnost. (Prim. W. II; str. 84—85.)

Posebno se pa prerokuje bodočnost med Slovenci sem pa tam po tako imenovanih „planetih“ (premičnicah). Uže Kaldejci prerokovali ali „tolmačili“ so prihodnost tudi po planetih ter imenovali te planete zato „tolmače“ ³⁾

S starimi poganskimi narodi vred mislijo i nekateri preprosti Slovenci še dandanes, da vlada vsako leto drug planet (izmed sedmerih, malo poprej naštetih), dasi jim ne znajo mnogi niti imen, in da ima vladajoči planet veliko moč do ljudij, živalij in rastlin. To praznoverje se pa pri nas ne more imenovati ‚národno‘, kajti za mojih mladih let ‚verovali so v

¹⁾ „Im Zeichen der rauhen Dinger“ (sic).

²⁾ Meklenibor (Meklenburg) nekdanje slovansko mesto.

³⁾ Kaldejcem bilo je znanih samo pet planetov: Saturn, Jov (Jupiter), Mart, Merkur in Venera. (R. Falb: „Sterne u. Menschen“ 16.) Pozneje začeli so jim stari narodi prištevati še dva planeta: Solnce pa Mesec, tako da jih je bilo potlej mnogo let sedem, in to po tej vrsti: 1. Saturn, 2. Jov, 3. Mart, 4. Solnce, 5. Venera, 6. Merkur, 7. Mesec. (Dozdaj so jih pa zvezdogledi zasledili uže več od 310 — brez ‚Solnca‘ in ‚Meseca‘, ki po pravem ne spadata med planete).

planete' samó posamni meščani in meščanke¹⁾ in óni kmetje, kateri so znali 'brati' (čitati).

Kakor se je namreč to praznoverje med nemško ljudstvo zatrosilo po „Knauerjevem stoletnem koledarju“ (nemškem), tako i med Slovence po „večni pratiki“, ki ni nič drugega nego Knauerjevega koledarja slovenski prevod z nekaterimi skrajški ali pa dodatki.²⁾ V predgovoru čitaš v popačeni slovenščini, in kakor bi otrobe vezal, te besede: „Skuz dougu zamerkuvaine se je tolikain znaidlu, de usake (sic!) 7. Let, če ne vse, toku vender veči Tail se je glih znaišlu,³⁾ to pa brez cvibla se more tem 7. Planetam perpisati, kateri uselei to ureme skuz letu vižajo“ (Dasi po slovenskem pregovoru . . . „čez sedem let vse prav pride“, pa se oni nauk o sedemletnem vremenskem kolobarjenju vendar ni prijel slovenskega ljudstva). Od 7. do 41. strani popisani so vsi „sedmeri planeti“ in njih vpliv na vse 4 letne čase, zlasti pa na letino (setev, žetev, vino in hmel), na „škodljive živali in ribe“, pa tudi na bolezni itd.

V nemškem stoletnem koledarju za l. 1851. — 1950.⁴⁾ čitaš poleg takih popisov tudi o vplivu nekaterih planetov na človeka; n. pr.: da vpliva Saturn . . . po starih [poganskih narodov] veri večinoma škodljivo na ljudi, živali in rastline itd. Po nekaterih „stoletnih koledarjih“ nemških nahajaš zapisane tudi „srečne“ in „nesrečne“ dni, tudi óne, kateri so dobri za puščanje, telesno čiščenje, kopanje, sekanje lesa itd. In na vse to pazi nemško ljudstvo dokaj natanko. (Prim. W. II; str. 85.) O srečnih in nesrečnih dnevih govorili smo uže l. 1885.; v starih „stoletn. koled.“ jih je pa še mnogo več.

Repatice (repate zvezde, „zvezde z repom ali metlo“) pomenjale so uže starim Indijancem⁵⁾ in celó nekdanjim učenjkom — še 16. in 17. veka — nesrečo po vsi deželi, vojsko, kugo, dragino itd. Tako misli i preprosto slovensko ljudstvo še dandanes povsod, da pomenjajo repatice káko veliko ne-

¹⁾ V Metliki, sósebnó v domači hiši, nisem slišal nikdar kaj takega, nego prvič l. 1837. v Novem mestu, a l. 1843. tudi v „beli Ljubljani“.

²⁾ Tak prevod je z bohoričico tiskana Celjska „Večna pratika“ l. 1789. s „tablo, ka za eden Planet vsaku Letu viža“. Obsega pa ta „večna pratika“ samo sto let (1787—1887).

³⁾ S temi besedami hoče dopovedati, da se vsakih 7 let ponavljajo zopet poprejšnje dogodbe (zlasti vreme).

⁴⁾ Vollständiger hundertjähriger Kalender für die Jahre 1851—1950. Enthaltend: die astronomischen Witterungs-Bestimmungen und die Reihenfolge des Planetensystems in ihrer Einwirkung auf die Menschen und Thiere und die Haus- und Landwirtschaft“ itd. Von Dr. Moritz Knauer, Abt zum Kloster Langheim. Druck und Verlag von Rob. Bardenschlager, Reutlingen. (Brez letnice.) „Nro 25“, mal. 8^a, str. 1—80.

⁵⁾ Albr. Weber: „Omina et portenta“. („Abh. der Berlin. Akad. der Wiss.“ 1859; 334).

srečo: 1) vojsko, dragino, kugo, lakoto itd. „Še vselej“, tako sem slišal praviti sam med starimi preprostimi Slovenci uže večkrat — „kedar koli se je prikazala zvezda z repom ali metlo, prigodila se je potlej kakšna velika nesreča“. Zato mislijo, da je vsaka taka zvezda znamenje „šibe božje“. (P. u. p.; „Črtice“ 203 in 258; za kor. Slovence potrdil K. Pečnik.) (Prim. tudi Kocijančičev spis v „Arkivu“ 1854; 284.) Ista vera je tudi med **Poljaki** (O. Kolbg. „Lud“ VII; cz. 3, str. 57. in **Nemci** 2) Zarad **Čehov** glej malo dalje!

Nekaterim hrv. Slovencem znači vsaka repatica („velika zvezda z repom“) vojsko („rat“) ali pa „kolero“. (Podstene; p. u. p.), a nekaterim samo kolero (Moravice); drugim Hrvatim: „pomor, glad, kugo i rât“ (Ark. 1863; 227); Rusom samo vojsko (Afan. I; 244); tako i „Srbom-graničarjem“: „Repate zvijezde slute ratu. Ako je rep dulji (dalji), veći će rat biti. Ide kralj na kralja — Ako li je manjega repa, mali će i rat biti . . . Kad se rat umiri, i zvijezde nestane“ [zvezda izgine]. N. Begović 1887; 187.

Tudi **Čehi** (starejši ljudje kmetški, posebno „ženske glave“) verujejo še, da znači repatica („vlasatice“) vojsko ali pa kako drugo veliko nezgodo oziroma „božjo šibo“. Nekod pa modrujejo starci tako: če je rdeča (krvava), bode vojska, a če ni taka, potlej bo pa kakšna druga velika nezgoda. P. u. p. od Nimburka, 3) Trebonja (Třeboň, Wittingau), od Tabora itd.

Po knjigi Ricciolovi 16. veka kriva je kakega kralja ali papeža smrti vselej — kakšna repatica. („Sloven. Glasn.“ str. 54. i. d.: „Repate zvezde“; spisal A. Müllner.) Ondi se čita še več praznoverskega in smešnega, kar pripoveduje o repaticah imenovani Poljak St. Lubienicki.

Rimska cesta (Milchstrasse). Preprosto slovensko ljudstvo misli, da vodi „rimska cesta“ — v Rim. (P. u. p.) Zato mora na njo dobro paziti óni, kateri hoče priti v Rim. („Črtice“ 259.)

Hrvati zovejo to cesto „mlečni put“ (mlečni pót), ki je po njihovi bajki nastal tako: Vozil je neki svetnik polna kola t. j. poln voz drobne slame, pa mu je popadala, in od tega ta — sled („trag“). „Arkiv“ 1863; 302 iz Lonje v Posavini na Slavonskem. Nekod pa pripovedujejo tako, da je ukral nekđaj „kum kumu“ (boter botru) slame ter bežal ž njo, ki mu je pa padala pod noge. Ko pride okradeni kum drugi dan v skedenj

1) „Kaj slabega“ pravijo kor. Slovenci v Rožu. (Zap. K. Pečnik I. 1887.)

2) R. Falb I. c. 220: „Die Ruthe [stsl. metla] erinnert an Strafe u. der Schweif an ein gewisses Wesen der Unterwelt“. Čitaj ondi (222—224) tudi praznoverska pisma, ki sta jih pisala l. 1664. in 1665. švedovski pa Dunajski učenjak o tedanjih dveh repaticah poljskemu zvezdogledu Stanislavu Lubienickemu.

3) Ondi pravijo, da léta tudi repatica tam, kjer je vojska ali bitka.

in vidi raztepeno slamo, odpravi se gledat, kdo je to storil, pride po sledu do kumove „hiže“, ter ga zakolne, naj bode na vek „spomena na njega v zraku“, tako da jo vidi vsak človek. (Vukovci. Po Mat. Valjavcu, gl. „Sl. Glasnik“ 1867, str. 220.)¹⁾

Po **srbski** bajki „bio kum nevjerni, pa krao slamu od svoga kuma, ma ne mogao od Boga sakriti, prospalo mu se“. (N. Beg. 187.) Zato pravijo „Srbi-gran.“ rimski cesti „kumova slama“.²⁾

Tudi **Bolgari** zovejo rimsko cesto s Hrvati vred „mlečni pot“, in pravijo, da hodijo po njem duše umrlih ljudi. (Afan. III; 814) — Isto znači **Čehom** „mlččná“ ali „bilá cesta“; v Pečku ji pravijo tudi: cesta v Rim („cesta do Řima“). Grohm. 32.

Rusi po različnih krajih pravijo mlečnemu potu tudi „myšiny tropki“ t. j. mišja steza. (Afan. III; 285). Verjetna je njegova misel, da so si nekdanji Rusi mislili človečjo dušo v mišji podobi; kajti 3. maja 1890 priobčil mi je naš sloveči rojak, g. prof. Fr. Celestin, na Dunaju v veliki slovenski družini, da pravijo v njegovem kraju bajko, kako je nekdanj, ko je človek spal, izlezla duša iz njega kot miška ter se vrnila vanj, potem ko se je bila naužila zunaj zelene trave, z njo vred se pa vrnilo življenje v človeka, ki je bil mrtev dotle, dokler ni miška zlezla zopet va-nj.

Tako zovejo **Litovci** (Litvanci) to cesto ali pot „tičji pot“, zato ker letajo po njihovi narodni veri ondod mrtvih ljudi duše v podobi „belih tičev“. (M. Busch 1877; 251.)

Poljaki zovejo rimsko cesto „gościeniec mleczny“ in pravijo, da vodi ta cesta iz raja v nebo, nekateri pa — v novejši dobi, da se po tej cesti sprehaja presveta Devica iz Čestohove („Częstochowy“) na Kalvarijo. (Kolbg. „Lud.“ VII, cz. 3; 33).

Nemško ime „Milchstrasse“ (= mlečna cesta) utegnilo je postati po podobi razlitega mleka oziroma po grški bajki o boginji Heri, ki je od jeze, da so ji bili podvrgli Herma ali Herakla (Herkula) na pridájanje, razšvrkala svoje mleko po nebu, ter napravila tako na njem svetlobel kolobar. (Grimm. „D. M.“ I. 4; 296).

V srednjem veku imenovala se je ta cesta latinski: sv. Jakopa pot („via sancti Jacobi“), zato ital. „camino di Santiago“, franc. „chemin de saint Jaques“, nem. „Jakobsstrasse“. Švabi ji pravijo „Jakobsleiter“ (Jakopova lestva), na Sedmograškem pa: móčni pot („Mehlweg“); Vestfalci: pót

¹⁾ Nekateri ljudje zovejo „mlečni pót“ tudi: „pucinska steza“. Gl. ondi str. 221.

²⁾ Arabci, Sirci in Kopti pravijo ti cesti „slamnati pot“, Armenci pa „slame tat“ (ki je i po njihovi bajki raztresal ukradeno slamo itd.) Grim. „D. M.“ I. 4; 296.

v mlin („Mühlenweg“), tudi „Frankobrodska cesta“ in Helsin pot („Weg Hels“ t. j. smrtne boginje pot). M. Busch 251; Švicarji z nami vred: rimska cesta ali cesta v Rim („der weg uf Rom“) Grim. „D. M.“ III⁴, 106; stari Germani pa „Iringes uuec“ (weg), via secta, „Iuuaringes weg“, pozneje „Euringstrasse“. (Grim. „D. M.“ I⁴, 297; prim. tudi III⁴; 106).

O posamnih zvezdah in zvezdijh. Nekateri Slovenci po Kranjskem pravijo: Dokler človek, potujoč ponoči, vidi „šmarni križ“¹⁾ in „sv. britko martro“, dotlej se mu ni bati nevarnosti, a kdor jih zgreši, treba mu je iskati varnega kraja. Da je temu res tako, pripovedujejo za potrdilo do malega isto pripovedko (gl. „Slov. Glasn.“ 1865; str. 374), kakor štaj. Slovenci o „sv. Helene križu“, po katerem se morajo popotniki ravnati. (Gl. „Črtice“ 259)²⁾. Kedar je „voz“ ali „voznik“³⁾ proti zori dol obrnjen, pravijo, da voznik v Muri konje napaja. (Ondi str. 260.) „Kolna zvezda“ zovejo to zvezdje Nedeljanci, ki pripovedajo o njej, da ide vsako jutro v Dravo pak se vode napije; a „Ilijina (Elijeva) kola“ pravijo temu zvezdju hrv. Slovenci Varaždinski, rekši, da so ostala na nebu, kedar je sv. Elija s svojimi konji odšel v nebo. („Slov. Glasn.“ 1867; str. 221).

Zovejo se tudi „nebeska kola Dobroradova“.⁴⁾ Kako so nastala, čita se ondi na 251.—253. str.

Kedar se vidi na nebu „kokoš“⁵⁾ tedaj je že čas žito sejati. Kedar se vidijo „kosci“⁶⁾ samo v jutru, takrat je dobro sejati. Kosci⁶⁾ morajo na pustni dan ravno o polnoči zahajati, inace bóde slaba letina in velika dragota. („Črtice“ 260).

Poljske: „Jeżeli kosy zajedą, wczas wieczór w dzień św. Jędrzeja, będzie wczesna wiosna [zgodnja spomlad] itd.“ (Kolbg. „Lud“ VII, cz. 3; 33). Za kosci („kosiarczami“) gre voznik („furman“) z vozom, ima 4 konje itd. Po krščanskem vplivu pravijo Poljaki, da je vozil ta voznik po nebu sv. Jurja,

¹⁾ Tako se po Gorenjskem sploh izgovarja „šmarni križ“, to je: sv. Marije križ ali „device Marije križec“, kakor mu pravijo štaj. Slovenci v Loparšici („Črtice“ 259); nekod „Marijin križec“. („Slov. Glasn.“ 1867; 221.)

²⁾ Poleg „rimske ceste“ so v vrsti tri zvezde, ki jim pravijo Slovenci zato „rimščice“, „rimske paličnice“, „paličnice“, „rimska palica“ ali „sv. Jakopa palica“. Nemci pa „Jakobsstab“ ali „Orion“. Druge štiri so „sv. Helene križ“. (Ondi.)

³⁾ Wagen, Fuhrmann (= grosser Bär).

⁴⁾ Dobrorad, „Adamov mnok“ (unuk).

⁵⁾ „Koklja“ ali „kvočka“ = gostosevci ali gostožirci (Gluckhenne, Plejaden, Siebengestirn). Kako so postale te po Varaždinski bajki, čitaš v „Slov. Glasn.“ 1867; str. 221, kjer se nahaja še več drugih zvezdnih imen in bajk.

⁶⁾ „Kleiner Bär“. Kako so postali „kosci“ in „kose“, gl. ondi na 349. str.

a zdaj da je dobil ukaz („nakaz“), naj zvozi seno, katero „kosci“ pokosé a „babe“ z grabljami pograbijo, zato ker bóde to seno nebeško o božiču potrebno za novorojenega Gospoda Jezusa. (Ondi str. 32).

Krščanski vpliv kaže se tudi pri mnogih zvezdnih imenih, kakoršna so slovenska: „šmarni križ“¹⁾, „britka martra“²⁾, „sv. Jakopa palica“, „sv. Petra stol“ itd. (Gl. „Črtice“ 259).

Nekdanji župan Augsburgski Schiller zamenil je bil tudi zverinska imena zvezdam s svetopisemskimi imeni starega in novega zakona: namesto „ovna“ postavil je sv. Petra, namesto „bika“ sv. Andreja itd. — Iz „voznika“ nastal je sv. Petra čoln („Schifflein Petri“). R. Falb „Sterne u. Menschen“ 88. Isti razglaša ondi (67), da on ne pritrjuje več ónim mislim, da so si stari (narodi) z uvedenimi „zvezdnimi krdeli“ hoteli stvariti gospodarski koledar na nebu. (Gl. „Lj. Zvon“ 1890, str. 81). On razlaga to zdaj po svoje — drugače. Glej ondi!

Vremensko prerokovanje po zvezdah.

Slovensko: Če so zvezde redke, bode drugi dan lepo vreme; če so pa goste, bode grdo. (Preddvor; p. u. p.) S slovenskim prerokovanjem strinja se tudi *slavonsko*, ki veli: „ako su zvezde preguste i jasne, da će biti kišovito (deževno); usuprot ako su riedke, liepo vrieme.“ („Arkiv“ 1863; 302). — *Poljsko* pa veli: Če so zvezde jako svetle in goste, bóde drugi dan lepo vreme. Ako se pa vidi v jesen (kedar koli) več takih zvezdij ali „zvezdnih krdel“, kakoršno je „kwoka“ (koklja) na nebu, potlej bóde drugo leto rodovitno. (P. u. p.) Če se rimska cesta³⁾ lepo vidi, bode lepo vreme („ma byé pogoda“). Kolbg. „Lud“ VII, cz. 3; 33).

Solnce.

Po narodni slovensko-hrvatski bajki ni bilo še solnca, predno sta grešila Adam pa Eva, — nego so svetile same zvezde ljudem in živalim. Solnce je Bog po tej bajki stvaril stoprav po prvem grehu. Nekateri ljudje (v Zamladincu) pravijo, da je solnce . . . Bog na zemlji (M. Valj.; gl. „Sl. Glasn.“ 1867; str. 79). Današnje kresovanje in „kresnih kolesec“ metanje v zrak . . . spominja nas, kar uže vemo, da so naši predniki v poganski dobi solncu izkazovali tako čast, kakor kakemu božanstvu. (Prim. Letop. 1887; 89 in 117).

Romunom je solnce sveto („sántul soare“), in pravi Romun se priklanja ter odkriva še dandanes vzhajajočemu

¹⁾ Glej str. 164. op. 1.

²⁾ Polj. „gwiazdy Meki Pańskieje“.

³⁾ „Gościeniec mléczny“ ali „droga mléczna“ = mlečna cesta.

solncu. (Joan Slavici: „Rumänen“. „Völk. Östr.-Ung.“ VI), 65. Tako tudi **Nemec** v Gorenji Palaciji. (W. II.; str. 12). Na Pomoranskem mora moliti óni, katerega trese mrzlica, trikrat o solnčnem vzhodu obrnjen proti solncu: „Ljubo solnce, pridi skôro in odvzemi mi 77 mrzlic. V imenu Očeta itd.“ (Letop. 1880; 279). Morda pámetijo č. čitatelji še različnih narodov vero, kako poskakuje ali „pleše“ solnce o božiču, ozir. o kresu in o vûzmu t. j. na véliko nedeljo zjutraj po trikrat od samega veselja. (Letop. 1887; 132).

Poljska (krakovska). Solnce sije s svetlobo, ki mu prihaja z neba izpod sedmega zbora (kóra) angeljskega skozi odprta vratca. To je pa Mati božja naredila tako. Ako bi Bog ukazal zapreti ta vratca, mrknilo bi solnce pri tej priči. — Solnce je živo kakor človek; ima oči in usta, in jé z lopatico méd („miód prašný“); ima pri sebi tudi dom in gospodarstvo. Ono je sveto, — ima svetih bratov in séster, ki hodijo k njemu z neba vsako soboto in sredo po ozkem mostu „s procesijami“ ter opravljajo na njem pobožna opravila. (O. Kolb. VII. cz. 3; 28). Ni nam treba praviti, da izhaja ta bajka iz krščanske dobe, in da je „ozki most“ menda — mavrica.

Kakor stari Grki, tako so si mislili tudi nekdanji **Srbi**, da je Solnce mlad in lép junak, torej moško bitje. — Prim. Afan I; 82 in Nodilove besede v „Radu jugoslav. ak.“ 1890, knj. 99; 130.¹⁾

Po srbski narodni pesmi bil je Mesec Solncu brat, a „Zvezda-prehodnica“ bila mu je sestra. „Djevojka“, ugledavši v morju Solnce, beseduje tako:

„Jarko Sunce, lepša sam od tebe
 I od tebe i od brata tvoga,
 Od tvog brata, sjajnoga Meseca,
 Od sestrice Zvezde-preodnice“.²⁾

Vuk. I (1841); str. 305. Prim. tudi v „Lj. Zvonu“ 1888; str. 680 (5) nar. pesem iz Slavonije.

Srbska vraža veli: „Koga sunce vidi ujutru neumijena, osam mu je dana nazatka.“³⁾ Vuk. rječn. 725.

Da so nekđaj i **Čehoslovani** Solncu skazovali božjo čast, pravi nam národna pesem (moravska): „Svitaj, bože, svitaj, co by spšej deň byl“. „B. Kal.“ 102.

¹⁾ Po besedah o devójki: „Kan' da s' Suncu kose [lase] plela, a Mjesecu dvore mela“ (Vuk: „Srps. nar. pj.“ I. str. 161.) — sodi Krek, „Einl.“ 842²⁾, da je bilo Solnce Srbom žensko bitje; a treba pomisliti, da so nekđaj pri Jugoslovanih i moški nosili kite (pletence). Jeden tak stavec-kitar s hrvatske strani zahajal je še za mojih mladih dnij tudi v Metliko.

²⁾ Pre[h]odnica = Večernjača (Abendstern), ki je ista kot Danica (Morgenstern), česar pa narod ne zna. Prim. „Rad“ 1890, knj. 99; 132 do 133; torej obé = Venusstern.

³⁾ Nazadak, -dka, po Vukovi pisavi: -tka, Rückschritt.

Slovaki pravijo, da streže Solncu, vladarju nebes in zemlje, dvanajst vedno mladih in lepih devic. (Afan. I; 82); a **Rusi** mislijo, da vlada „car Solnce“ dvanajst kraljestev, sám pa da živi v solncu, a sinovi njegovi v zvezdah, vsem pa strežejo in popevajo solnčne device („solnečny děvy“). Ondi.

Solnca in meseca (oziroma „lune“) slovniški spol je kriv, da so si različni narodi solnce in mesec mislili zdaj moško, zdaj žensko bitje; (nikdar pa ne . . bitja srednjega spola). Ker je pa v slovanskih jezikih solnce (sunce, slunce itd.) po slovnični srednjega spola, zato je solnce v bajkah slovanskih zdaj „moški“, zdaj „ženska“. Vrh tega razlikujeta se pri različnih narodih tudi po rodbini; n. pr. po navedeni srbski narodni pesmi ¹⁾ je Solnce Mesecu brat; pri Hezijodu, Homerju in drugih pisateljih starogrških sta Ἡλιος (Solnce), Σελήνη (Mesec, Luna) brat pa sestra; tako tudi po talijanski bajki „Sole e Luna“ . . brat pa sestra.

V Eddi sta Solnce in Mesec („Sô“ in „Mani“: Sonne und Mond) sestra in brat; „Frau Sonne“ in „Herr Mond“ čitalo se je po nemških bajkah do poslednje dobe.²⁾

Po drugi nemški bajki sta Solnce in Mesec „žena pa mož“.

Tudi po litovski pripovedki je Solnce („Saule“), božja hčerka, Mesecu („Menu“) žena; zvezde jima pa deca. S to pripovedko strinja se i ruska bajka v tem, da nam kaže Solnce v ženski podobi. Rusi pravijo namreč, da si Solnce decembra meseca, vračaje se na leto („pri povrotě na lěto“) oblači prazničen „sarafan“ (dolgo žensko oblačilo, spredaj zapeto, kakoršno nosijo ruske kmetice) in da potuje v njem, pokrito s „kokošnikom“, (kakoršnega nosijo zlasti ruske kmetice na glavi), v toplejše kraje; a na Ivanje (24. jun.) da se preseli zopet iz svojega poslopja („čertoga“) in gre naproti svojemu možu Mesecu; da tega dne pleše ter razsiplje po nebu ognene žarke . . .“ (Afan. I; 76; Saharov II. dnevn. 69; Terešč. V, 75).

Staroslovenske. Misli si nekdanj nekateri učenjaki slovanski (a nekateri mislijo še zdaj), da je bil Svarožic ali Svarožič starim Slovencem oziroma Slovanom to, kar nekdanjim Egipčanom Helios (Ἡλιος³⁾) t. j. Solnce ali Solnčni bog („Solnce car“) in Svarogov sin, — Svarog pa starim Slovencem to, kar Egipčanom Hefest ali Hefajst (Ἡφαιστος).⁴⁾ —

¹⁾ Glej str. 166.

²⁾ „Die Sonne wird noch vielfach als „Frau Sonne“ geehrt . . .“ (Grim. „D. M.“ 666; W. II, str. 12)

³⁾ Uprav Osiris.

⁴⁾ Uprav Ftas (Phthas), ki so ga Grki primerjali svojemu Hefajstu, a Rinljani svojemu Vulkanu (bogu ognja), pa menda po krivem, brez

Solnce ali „sin (syn) Svarogov“ imenoval se je — pravijo — staroslovenski tudi Daždьboghъ ali Dažьboghъ.

Tako so pa sodili ter sodijo še po tem, ker se nahajajo ta slovanska imena dodana za razlago imenom onih tujih božanstev v staroslovenskem prevodu grškega letopisa, ki ga je bil spisal Ivan Malala (Malalas), ta bizanški letopisec pa je rabil za egiptovske bogove namesto pravih imen rajši grška imena. Pravijo, da je grško besedilo Malalovo preložil neki duhovnik, mnih, po imenu Gregor na „slovenski“ (staroslovenski) jezik bolgarskemu knezu Simeonu v desetem veku, ko je bila starih Slovanov (Slovenov) poganska vera še v živem spominu.¹⁾ One slovanske dodatke (ali razlago slovanško) ima pod letnico 1114 v sebi Ipatski letopis,²⁾ tako tudi omenjena inačica: „Lětopisecъ Perejaslavlja-suzdaljsk.“, izdan z izvirno (grško) besedo vred, i. dr.

A dr. Jagić dokazuje,³⁾ da v prvotnem „jugoslovenskem ali bolgarsko-slovenskem“ prevodu, [ki ga pa več ni], po njegovih mislih ni bilo one mične razlage slovanske, nego da se je na Ruskem, in to (iz priobčenega uzroka)⁴⁾ nemara v Novem gradu („Novgorodu“) dodala o prepisovanju iz početka XII. veka, — da se v starejših virih nahaja samo ime „Svarozic“,⁵⁾ „Svarog“ in „Svarozič“ pa še-le v poznejši dobi, t. j. po l. 1114. in to namesto lica „Svarozic“ samo „Svarozič“, dočim se pod letnico 1114. namesto: „Svarozič“ čita samo „synъ Svarogovъ“. — Po tem takem — veli J. — bil je Rus, a ne Jugoslovan oni pisar, ki je grškemu imenu Ἡρωςτρος primerjal ter jednačil z njim slovansko ime „Svarog“, — Ἡλωσ-a pa dosledno po grškem besedilu⁶⁾ imenoval sina Svarogovega. — Vendar priznava J. izrecno, da je po poročilih

pravega uzroka. Prim. I. Minckwitz: „*Illustr. Taschenwörterb. der Mythol. aller Völker*“. 5. izd. Leipz. 1878; 485. — V staroruskih rokopisih čitaš za Hefajst ali Hefest: Θεοκρα (čit. Feosta), tudi Θεοορъ (Feost) ali Иѳестъ (Ifest). Gl. Mikl. lex. 824 p. b. Сварогъ (Svarogъ).

¹⁾ K. M. Obolenskij: „Lětopisecъ Perejaslavlja-suzdaljskago, so-stavljennjъ vъ načalě XIII. věka. Mosk. 1851 „v predislov.“, str. XIII. (V dvorski knjižnici Dunajski pod oznako: SA. 59. D. 82).

²⁾ „Ipatsjevskaja“ ali „Ipatskaja lětopisъ“ (Hypatius-Chronik), tako krščena po samostanu. Prim. Šafař. „Sebr. spisъ“ III. (1865); 112.

³⁾ „Archiv“ f. slav. Philol.“ IV (1880); 412—427.

⁴⁾ Ondi na 421. str.

⁵⁾ „Zuarasici“ čitaš pokvarjeno v Ditmarjevem latinskem letopisu („Dithmari Chronikon“, izd. J. M. Lappenberg) namesto poprejšnje, še večje zmote: „Luarasici“, (v Wagnerjevi izd. 1807; 151), ki je bila Šafařka zavela prvič k krivi razlagi. — Buslaev („Istoričeskaja christomatija“) navaja na str. 519. — 20. iz drugega rokopisa XIV. veka poleg imena „Svarozič“ še inačico „Svarozic“: „ognevi sę molěť zovušči ego Svarozicemъ (Сварожичемъ).“

⁶⁾ „In natürlicher Consequenz des griechischen Textes“.

Ditmarjevih¹⁾ i. dr. dognano, da se je v X.—XI. veku res častilo božanstvo po imenu „Svarožic“, to pa [dognano] sebosno („zunächst nur“) za severozapadne Slovane, t. j. za óne, kateri so živeli na severozapad Poljakom; ne more se pa več trditi tako izvestno, so li óni Slovani poleg Svarožica, častili tudi Svaroga, in znači li Svarožic v primeri k Svarogu kakega mlajšega boga ali pa zarojenca kakemu staršemu.²⁾

Za svojo misel, da je bila óna slovanska razlaga (Svarog in Svarožič) z vsem navedkom vred iz Malala pritaknjena stoprav l. 1114., navaja pa J. še to, da se isto mesto („Passus“), na katerem se govori v arkivskem rokopisu³⁾ o Svarogu in Svarožiču, ponavlja v drugi podobi še v dveh drugih rokopisih,⁴⁾ a obakrat brez slovanske razlage. Četudi sta ta rokopisa skrajšna, pa tako imenitne razlage vem da — veli J. — ne bi bila zamolčala, ako bi se bila nahajala v prvotnem prevodu.

Posrečilo se je Kreku,⁵⁾ da je hudo omajal stebre Jagićevim trditvam.

Res-da — veli naposled — da se ne more trditi z matematično resničnostjo (Gewissheit), da so bili óni dodatki (Glossen) uže v prvem prevodu, pa se isto tako ne bode neovržno (apodiktično) dalo dokazati nikdar, da jih ni bilo v njem.

Ko sem bil po nekakem poslu pri slavnem Miklošiču 8. febr. 1891 (torej štiri tedne pred njegovo smrtjo), nisem si mogel kaj, da ga ne bi bil vprašal, je li čital Jagićev spis v njegovem „Archiv-u“ l. 1880. (IV.), in ako ga je čital, je li ga prevéril g. Jagić.⁶⁾

Potem, ko mi odgovori M., da ga ni še čital do ónega dne, povem mu na kratko, in zdušno (vestno) Jagićevega spisa jedno, kakor sem ga priobčil tù malo poprej gg. čitateljem, in še nekoliko natančneje po izpiskih.

Na to on: „Res, težko je soditi z daj o takih (bajeslovnih) stvaréh, a jaz sodim vendar tako, da je bil Svarog vsekakor

¹⁾ Thietmarus = Dietmarus, Dithmarus.

²⁾ „Abkömmling eines älteren“ [Gottes].

³⁾ „Archivhandschrift“. Ta na Ruskem pisani rokopis Moskovski iz XV. veka je prepis iz predloge („Vorlage“) XIII. veka. Prim. Krek. „Einleitg.“ 378^a, 2. op.

⁴⁾ Jeden se zove: „Ellinskij i rimskij lëtopisecъ“ (Weltchronik), jeden pa „Palaea“ (Historienbibel). Gl. oba pri A. Popovu: „Obzor chro-nogr. russkoj redakc. I. 18, 19. Mosk. 1866.

⁵⁾ „Einleitg.“ 379—380^a.

⁶⁾ Mikl. je namreč v svojem stsl. slovarju („Lexic. palaeosloven-gr.-lat.) 1862—1865 na str. 824. bil navel ne le ime Svarožic (Svarožicemъ), nego tudi ime „Svarogъ“ in „Svarožistъ“ [= Svarožič, srb.-hrv. Svarožić] brez ikake pritaknjene dvojbe, ki se ne nahaja niti na strani XXII. („Corrigenda. Addenda“).

slovanski bog; kajti če slišim ime Vladimirič, nehoté moram misliti na Vladimira, tako tudi, če slišim ime Svarožič (= stsl. *Svarožič), — na ime Svarog²⁾. — „Videli boste“, rekel je naposled z obžalujočim glasom, „da ostane J. s svojim mnenjem sam.“¹⁾

Misleč, da je M. morda preslišal dokazovanje Jagičevo o tem, kako je po njegovih mislih v ruskih letopisih ime Svarožič nastalo iz imena Svarožic, a kako se je stoprav iz Svarožiča izvel Svarog²⁾ še-le v poznejši dobi, — opozoril sem ga na omenjeno dokazovanje vnovič; on pa mi odgovori samo toliko: „To je zdaj težko!“ (Menda je hotel reči: Težko je zdaj, dognati stvar takó, kakor bi J. rad).

Izréčno pravim, da sem zdušno (vestno) povedal vse Miklošičeve besede. To je bilo vse, kar mi je slavni učenjak slovanski odgovoril ónega dne na moje skromno vprašanje; potlej nisem bil več tako srečen, da bi bil izpregovoril ž njim še kako besedico — bodi si o Svarogu, bodi si o kaki drugi stvari.

Po tem takem sme Svarog s sinkom Svarožičem vred — da rečemo takó — ostati še na „pogansko-slovanskem“ nebu.

Mesec (luna).

Premnogo vraž in praznih vér je med ljudstvom o mesecu, in to ne samo med našim, nego i med drugimi narodi. Temu je krivo menda seobno to, da se mesec, (ki je naši zemlji najbližji izmed vseh zvezd in na videz tolik kot solnce), menja vsaki čas, kar se ne opaža na solncu. Uže zdavna začeli so preprosti ljudje paziti na čudne pojave t. j. menje³⁾ ter prisvajati sčasoma, kar si lahko mislimo, vsaki poseben vpliv — posebno moč, zlasti do človeka, rastlin in vremena, sodéč prenašlo po prigodkih, ki so se (slučajno) ponavljali t. j. nekolikokrat pripetili o tej ali óni menji.

Na mesec gledajo naši ljudje ne samo pred „puščanjem“ in „striženjem . . .“, ampak tudi pri ratarskem (poljskem) delu, zlasti pri košnji, setvi, cepljenju itd. — O mlaju je dobro nohte si rezati in lase si striči. (Tako pravijo tudi Nemci. W. II; str. 56).

¹⁾ „Sie werden sehen, J. bleibt mit seiner Ansicht allein“. Zato pa M. ni nehal čislati svojega dičnega učenca, ki si ga je bil jedinega izbral in priporočil za svojega naslednika ter občeval ž njim prijateljski še tri dni pred smrtjo.

²⁾ „Archiv f. slav. Philol.“ IV; 421.

³⁾ Grim. „D. M.“, 676 i. d.

Vse, kar bi radi, da bi rastlo ali se množilo, dela se ondaj, kedar mesec narašča, t. j. kedar se mladi, „o mlaju“, „o mladem“ ali „o mladni“;¹⁾ a vse óno, kar bi radi, da bi ginilo ali se manjšalo, opravlja se ondaj, kedar mesec pojemlje, t. j. kedar se stara ali „ob starem“.²⁾ Pa i tû velja pregovor, da ga ni pravila brez izimka. Nemška vraža učí takó, — slovenska pa drugače.

Slovenske. „Mlaj ima veliko moč na poljske pridelke; o mlaju ne sme se ni sejati, ni žeti,³⁾ sicer žito prazno klasje rodí, oziroma spravljeno trohni. korun (krompir) o mlaju okápan, gnije, — niti sadja ne smeš o mlaju spravljati, ni detelje, ni trave kositi itd. Nekaj je bajé resničnega pri tem; večkrat sem se pa prepričal sám, da niso lačna goveda niti pokusila jako lepe detelje, o mlaju pokošene,⁴⁾ najslabšo pičo pa grabila v slast; večina tega, kar se pripoveduje o mlade lune⁵⁾ vplivu, je seveda le prazna vera ali pa vraža.“ (S Cirkljanskega. Zap. J. Jereb). — Čitaj i dodatek na str. 177.

Tudi štaj. Slovenci („kmetje“) pri svojih opravkih na mesec veliko ‚vančajo‘ (pazijo). Nekoliko je praznih vér, veliko pa tudi skušanih resnic: Drevje cepi tri dni po mladem, ako je vreme toplo in mehko; v treh letih ti bode rodilo. „Prej ko o mladem cepiš, prej drevje rodí, prej se tudi posuši.“⁶⁾ „Bolj ko ob starem cepiš, pozneje ti bode rodilo.“⁶⁾ — Les o ščipu sekan, bode hitro ‚pirav‘.⁷⁾ Detelje nikar o mladem sejati, ni kositi; od take se živina ‚kosa‘ in slini itd. „Ob starem orati, tri dni po mladem sejati, pa vse dobro rodi.“ („Črtice“ 98). — O mlaju je tudi dobro potovati, v druge hiše seliti se, in ženiti, otroke odstavljati itd. Kedar se mesec stara, treba drevje podirati ali sekati, kositi itd. O mlaju se ne sme prati. Sadje, ki raste vrh zemlje, treba sejati, kedar se mesec mladi; kateri sad pa raste pod zemljo, sej ga, kedar se ‚luna‘ stara.⁸⁾ (Prim. „Črtice“ 99).

¹⁾ Bei *zunehmendem* Monde („kedar mesec ali luna gor jemlje“, ni prav po naše, nego po nemškem kopitu).

²⁾ Bei *abnehmendem* Monde (kedar mesec ali luna ‚dol jemlje‘, tudi ni prav po naše povedano). Nekateri štaj. Slovenci pravijo mesecu „mesec“, kedar se mladi, „luna“ pa, kedar se stara („Črtice“ 99); a Gorenjci s koroškimi Slovenci vred temu in ónemu samo „luna“; „mesec“ jim pomenja le čas t. j. dvanajsti del léta. (P. u. p.)

³⁾ Nemški kmetje trdijo pa, da treba sejati, (tudi saditi in drevje obrezovati) uprav ondaj, kedar se mesec mladi (narašča). W. II; str. 56.

⁴⁾ Nekateri Slovenci trdijo, da je taka detelja in druga trava, o mlaju pokošena, živini grenka. (P. u. p.) Prim. nižje ‚srb.-granič.“

⁵⁾ Tudi koroško-slovenska. Zap. K. Pečnik.

⁶⁾ Isto tako

⁷⁾ Črviv, črvojed.

⁸⁾ Tega vodila se drže tudi kor. Slovenci. (Zap. K. Pečnik).

Isto vero slišiš tudi med **Nemci**.

Skladaje se do malega s Slovenci, pravijo i **Srbi-granič**': „Mlada mjeseca ne valja se¹⁾ sjeme [seme] sijati, jer ispada na njivi, kada zori, izleže [poleže] po zemlji te [ter] ne da ploda. Ne valja kositi, jer trava bude grka [grenka], nije beričatna [tečna] za blago. Ne valja vinograda rezati. Valja se kalemiti [cépiti] i šljive saditi. Koliko je dana mladjak [mlaj] star, za toliko godina [lét] rodiće²⁾ voćke.

Istrani velé, da se na mlaja dan seno ne sme niti sušiti, ker ga ne bi blago jelo. (Zap. † Jak. Volčič l. 1882. v Cerovlju pri Pazinu). Ako se na mlaja dan namoči róbje ali predêna (štrene) za perilo, „razpade se³⁾ vse. (Isti).

Črnomáljska vera: „Na mlaj, ščip,⁴⁾ sedmak⁴⁾ nikdar krme ne kôsi; zâkaj bode od nje živina kozlala“. („Slovan“ 1887; str. 285).

„Dobro je pa za lovca⁵⁾, ako o ščipu ostane na gori, ker takrat se jelen pase tako zamišljen, da ga zgrabiš lahko za rep. („Črtice“ 99).

Hrvat veli, da treba tudi ‚drvo‘ (les) za novo hišo posekati o ščipu („puna mjeseca“), drugače umre kateri iz hiše. („Rad“ 1890, knj. 99; 140).

Slovenec pa trdi, da bóde les, o ščipu sekan, hitro pirav.⁶⁾ Katera je prava? — Slovenska (da treba les sekati ‚starega meseca‘), sklada se s prestaro pogansko (rimsko), ki se nahaja uže pri Varu (Varro). Prim. Lotar Abel: „Di Bauernpflanzungen“. Wien 1882; 6).

Kdor o ščipu gnoj vozi, bóde imel na njivi sam plevel. („Črtice“ 99).

Ako leži déte v „zibki“ tako, da sveti mesec na zibko, pravijo, da bóde dete mesečno (Metl.). Ista vera je tudi pri nekaterih Hrvatih („Sloven. Glasn.“ 1867; str. 126) in Poljakih (Kolbg. XVII, 2. cz.; 69).⁶⁾ V Risnu (v Dalm.) pa mislijo, ako gleda dete v mesec, da ga mesec pije. (Vuk. „rječn.“ 361).

Kedar mesec mrkne, ondaj strup z neba kaplje; zato treba studence pokriti takrat. (Prim. „Črtice“ 99). Takó in iz istega uzroka veleva tudi **moravska** vraža, kedar mrkne solnce. („Časop. Mat. mor.“ 1892; str. 81.).

¹⁾ Ne valja' ali ‚ne valja se‘ = ne sme se.

²⁾ Namesto roditi će = rodile bodo.

³⁾ Po novem „ščep“, po Habd. učep; stsl. štърпъ = eclipsis. Zarad korenike prim. Mikl „Etym. Wtb.“ 344.

⁴⁾ Krajec ‚Mondesviertel‘. Prim. hrv. „sedmaci“, Mondphasen. Iv. Fil. II; 1612.

⁵⁾ Glej str. 171. op. 7.

⁶⁾ Prim. češko v „Ččm.“ 1855; 181 (5. o.).

Maloruska. „Jak bude misjac černeck, [kedar mesec mrkne], bude i svitu [svetu] konec. (Afan. I; 753).

Kedar solnce mrkne, pravijo nekod Slovenci, da se jesta volka ali huda psa . . . („Glasn. sloven.“ 1860; str. 142).

Bolgari, Francozi in finski narodi mislijo, da mrkne mesec ondaj, kedar ga grize ali ujeda volk; po finski véri tudi vrag ali hudič. (Afan. I; 750—751). — Bolgari streljajo v zrak, da bi pregnali volka. — Francozi (v Burgundiji) pravijo: „Dieu garde la lune des loups!“¹⁾ Prim. Grim. „D. Myth.“ 224—5; 669—670 i. dr.

Po **staročeški** veri odgrizajo („ujidajf“) ondaj ‚meseca, babe ali vešče („védi“). Žib. „Stč. vyr. obič.“ 1889; 99.

Indijanci so nekdam mislili o taki priliki, da je Solnce (njihov bog) zadalo mesecu smrtno rano. (Bodini: „Daemonomania“ 1590).

Nekateri narodi mislijo, da vzrokuje zmaj mesečni in solnčni mrk, a da zato treba ropotati, da bi se splasil. (Thar-sander: „Schauplatz“ 1735; 338—9).

Taki veri podobno vero nahajamo pri nekaterih ameriških in afriških plemenih, tudi pri Malajcih. Prim. Tylorovo obširno razpravo I. 323—327: „Anfänge der Cultur“, iz angleščine preložila W. Spengel in Fr. Poske. Leipz. 1873.

Poganskega zmaya in volka zamenil je v krščanski dobi vrag ali hudič (= hudobni ali zli duh).

Ruski narod veruje nekod, da ondaj, kedar mrkne solnce, ‚zli duh‘ prikriva („skradivat“) svet božji ter po temi lovi kristijane v svoje — mreže . . . (Afan. I, 754). Iz krščanske dobe izhaja tudi óna ruska, ki veli, da je začelo solnce zbog ljudskih grehov svetiti temneje („tusklee“). Ondi.

Po **romunski** národni veri prihajajo nekrščeni otroci v mesec, ki ga ta bleda in suha deca jedó (sic), a zato se potémanjša ali pojemlje. Takim otrokom pravijo Rumuni ‚varkolaci‘, tudi ‚valkolaci‘. („Ausland“ 1887; str. 1022. Prim. Mikl. stsl. slovar na str. 68. p. b. ‚vľkodlak (volkodlak), kjer čitaš i to, da je Romunom ‚vľrkolak, vľrkolači = lunae defectio [der abnehmende Mond, stari mesec].

To, kar zove Nemeec: „der Mann im Monde“ (mož v mesecu) razlagajo si različni narodi — pa tudi isti narod — različno.

Slovenci po Kranjskem pravijo, da je v mesecu kovač. V Hotemažah (pri Kranju): „V mesecu kovač svojo ženo tolče“. (P. u. p.) V nekem kraju blizu Novega mesta velé pa, da je to tisti kovač, ki je delal za (križanega) Jezusa žeblje, in da je prišel v mesec zato, ker ga . . . še v peklú niso hoteli imeti. (Po máterinih besedah povedal g. C—e).

¹⁾ Bog čuvaj ‚meseca volkov‘.

Koroški Slovenci (v Rožu): „V luni sta Kajn pa Abelj“. (Zap. K. Pečnik s tem dodatkom, da beseda „mesec“ v Rožu in po Koroškem sploh [za ta pomen] ni znana). Ista vera je med **Poljaki**. (P. u. p.). Prim. tudi malo dalje pod besedo: „Čehi“.

Štajerski Slovenci: V mesecu stoji sv. Florijan . . . Drugi vidijo v mesecu Marijo, sedečo na stolu z Jezuškom v naročju; pred njo pa kleči sv. Štefan, kralj ogerski, itd. V Loparšici pravijo, da je v mesecu Martin Kovač. Tako je bilo ime hlapcu, ki je delal z dekle [po noči o mesečini] na njivi ter se grozil mesecu, da mu bode nekaj učinil; zato ga je mesec pogoltnil. A drugi pravijo, da sta hlapec pa dekla, ker sta morala o mesečini trositi na njivi gnoj, preklinjala mesec, ki je zato potegnil oba ,k sebi'. (Prim. „Črtice“ 98 in 99).

Ogerski Slovenci: „V mesecu eden človik orje z dvema konjema. („Sl. Glasn.“ 1867; str. 173).

Hrvatje (kajkavci) na Hribcu blizu Skrada ,dejo': V mesecu sta vlah pa cigan; cigan sedi, a vlah stoji. Pred sabo imata [ukraden] ,žbelni panj', pa se karata, komu bóde več. (P. u. p.)

To narodno bajko razjasnjuje óna, zakaj mislijo v Vukovcih, da se vidi v mesecu kum (boter). Tega kuma pojel je namreč mesec zato, ker je bil kumu svojemu ukral čebelni panj, a to ti je velik greh. („Sl. Glasn.“ str. 126). — **Srbi** in **Hrvatje** videli so pa poleg ,borca' in pótnika nebeškega (putnika nebesnog) tudi še pastirja (čobanina'). Gl. „Rad“ 1890, knj. 99; 138.

Čehi velé, da je v mesecu David, ki brenka na plunko ali harpo (p. u. p.);¹⁾ nekateri **Poljaki** pa, da brenka ,na' njem sv. Jurij na lotnjo ali lutnjo. (O. Kolbg. VII. cz. 3; 29). — Tudi po **moravski** veri je v mesecu ,sv. David' („Hvězda“ 1863; 61); po drugi bajki pa Šembilja (Sibelija'), ki šije srajce, a vsak dan ubada samo po 1 krat; kedar došije, bóde sodnji dan. („Časop. Mat. mor.“ 1892; str. 81.—82.).

Nemci (okoli Tubinge, Tübingen) pripovedujejo o svojem ,možu v mesecu' tako: Neki vinogradnik, ki je v nedeljo delal v svojem vinogradu, zveže naposled odrezane reznice v butaro ter prinese domóv; a nekateri pravijo, da je mož král rezje v tujem vinogradu. On pa je tajil — bodi si to ali óno, ter se rotil:

„Haun ih's daun, so komm' ih in Maun!“ (ako sem to storil, pridem naj v mesec!) Res je po smrti prišel v mesec, kjer mu je za kazen jesti topljeno železo. (M. Busch 1877; 260).

¹⁾ Prim. „Ččm.“ 1853; 491 s tem dodatkom: Kdor gleda v mesec uprav tedaj, kedar sv. Davidu počí struna, ta oslepi. („ztrati zrak“).

Da izhaja ta bajka iz krščanske dobe, soditi nam je po tém, ker je prvi in poglavitni uzrok ti kazni ta, da mož ni posvečeval nedelje. Potlej so ‚delanju v nedeljo‘ pritaknili še ‚kradež‘. Po severonemških bajkah prisojala se je taka kazen tudi ónim, kateri so krali o velikih praznikih, na badnik (sv. večer) itd. Prim. ondi na str. 263.—264.

Tako mislijo tudi nekateri **Poljaki**, da se vidi „na mesecu“ kmet, ki je na praznik ali svetek („we święto“) raz-metal gnoj. (O. Kolbg. XVII, 2. cz.; 69).

Iz poganske dobe izhaja pa óna bajka nemška, (pa tudi slovenska), ki pravi, da ni mož (ali hlapec) prišel v mesec zato, ker ni posvečeval nedelje, nego zato, ker je delal o mesečini. (Druge dodatke, zlasti o preklinjanju svetečega meseca, pritaknil je Slovenec stoprav pozneje t. j. v krščanski dobi).

Nekaj posebnega (iz poganske dobe) je tudi to, da vidijo nekateri narodi; n. pr.: Indijanci, Mongolci, Japanci i. dr. v mesecu — zajca. (M. Busch 258—259; na str. 263.—266. čitaš pa še nekoliko drugačnih bajk o tém, kaj ali kdo in za kaj se vidi v mesecu).

Po **hrvatski** narodni veri je mesec med zvezdami „božji pastir“, a po **srbski** „goji“¹⁾ mjesec mlijekom zvijezdá te[r] čistim mlijekom sjaja svoga“. („Rad“ knj. 99; 138; Vuk: „Život“ 35). — N. Nodilo dokazuje jako verojetno v istem „Radu“ (knj. 99; 129), da je bil Srbom in Hrvatom ‚Mesec‘ nekđaj bog.

Maloruski pregovor veli: „Měsec nam božok [bog], a ktož nam bude bogovati, jak ego ne stane“ (ako ne bóde njega). Afan I. 72.

Po svedočbi iz XIV. veka darovali so **Rusi** nekđaj blisku, gromu, solncu in luni.

Sv. pismo pa priča, kako so tudi **Judje** nekđaj po tuji šegi (poganski) darovali „kraljici nebeški“ t. j. luni kot kakšni boginji. (Jerem. 44. 17—18). Verojetno je, da so se bili Judje (Ebrejci) navzeli dotične tuje šege nekđaj od Feničanov, ki so častili tudi Astarto, katero nekateri primerjajo tudi grški Zeleni (boginji Luni). Da so Judje poganske praznike luni na čast ovrševali zlasti o mlajih, to sodimo po besedah Jezajevih (I. 13.) . . .

Mesecu prisvajala se je tudi moč ali ‚vpliv‘ na imenitna opravila (podjetja). **Stari Germani** shajali so se — če ni bilo kake posebne sile — samo o mlaju ali pa o ščipu, zato ker se jim je tak začetek zdel najugodnejši za vsako podjetje. (Tacit: „Germania“ c. 11. Prim tudi pri Jornandu c. 11. to, kar zove ondi: „lunae commoda incommodaque“).

¹⁾ redf.

Če je jajce na „rti“ (debelem koncu) prazno, velijo Beli Kranjci: „Mesec ga je pojel“. (Metl.).

Mesec pa vreme. Če je okoli meseca („lune“) velik svit, pravijo v Rožu, da bode ob kratkem deževalo. (Zap. K. Pečnik). Ako na mlaj (mladi mesec) dež curi, ondaj bo curel štirinajst dni. (V Koprivnici. „Sl. Glasn.“ 1867; str. 126).

Moravska. Kedar je mesec obrnjen navzgor („hore kabelú“), v treh dneh bode dež. („Čas. Mat. mor.“ 1892; str. 82).

Poljska Ako začne deževati na kateri sedmak ali krajec („czwartek“), ne prestane [deževati], dokler ga ni konec. (O. Kolbg. VII; 30).

Starorimska. Ako je, kedar se začne mesec mladiti iz nova, zrak temán in rožič (srp) mračen; ondaj bode deževalo strahovito po polju in po morju . . . Prim. Vergil. „Georgikon“ I; 427 . . .¹⁾

(Uprav ták zrak in ták rožič bil je slučajno mladega meseca, 28. avgusta 1892, ob 9tih zvečer na Dunaju, a dežja ní bilo ní drugi, ní tretji dan, nego prelepo vreme; stoprav 4. dan poškopilo je čisto malo).

Z Nemci, Talijani i. dr. vred pravijo (a med Slovenci nismo mogli do zdaj zaslediti te vere), da se o vsaki méni lunini, t. j. o vsakem ščipu in mlaju, o vsakem prvem in zadnjem kraju menja tudi vreme. To je na žalost koncem 18. veka potrdil in pomnožil z dodatki Toaldo Padovančan v spisu, ki ga je nadarila kraljéva družba za nauke v Montpelieru.²⁾

Da se izpremení o méni lunini včasih vreme samó po naključju, uveril sem se uže večkrat sam, pazeč nalašč na take premene. L. 1884. deževalo je na Dunaju in po okolici maja in junija meseca pet tednov zapored dan za dnevom. Pred vsako méno lunino prerokovali so nemški kmetje okoličani, da se utegne grdo vreme izpremeniti o prvi méni; a dasi jih je na laž postavila prva, druga, tretja in četrta ména, držé se vendar še trdno stare (krive) vere, ali recimo zmote. — Kolika je ta zmota, pokazalo se je bilo na Dunaju in po okolici Dunajski še bolj 1864. léta, katerega je deževalo od maja do konca septembra meseca skoraj vsak dan (razun kakih 14 razsejanih dnij), ter je bilo vinogradnikom tako neugodno, da niso ní „trgali“ ónega léta, zato ker ni bilo grozdje dozorelo níti na pol. — Ako bi bila resnična

¹⁾ Vergilijeve besede poslovenil dr. J. Šubic (v Celovcu 1863) tako:

„Kedar Luna ponovljeno luč iz novega spravlja,

„Ino tminavi zrak z mračljivim objemlje si rogom,

„Žuga na polji morji možém nezmerno deževje . . .“

²⁾ Preložen na nemški jezik izšel z napisom: „Witterungslehre für den Feldbau“ v Berlinu l. 1777.

óna véra, (da se menja o lunini méni tudi vreme), ne bi smelo nikdar dlje od sedem dnij ni deževati, niti solnce pripekati itd., zato ker se vršé lunine méne vsakih sedem dní. (To nam kaže tudi domača beseda „sedmak“ in hrvatska „sed-maci“.¹⁾)

Bodi tù povedano še to, da so se nekateri učenjaki trudili mnogo let na vso moč, da bi dohnali po lastni mnogoletni izkušnji s števili, kakšen vpliv ima mesec na vreme; a po teh korenitih raziskavah razsodili naposled tako, da nima mesec... na vreme nikakega vpliva. (Prim. Stanislav Kostlivy: „Über Witterungs-Telegraphie im Dienste der Landwirtschaft. Wien, 1879; 6—7).)

Naj-si ima mesec velik vpliv na „oseko in plimo“ (morski odtok in pritok), na mesečnike in morda še na kaj drugega²⁾ (osédobi prisvaja se mesecu tudi vpliv na potres), — na vreme nima po tém takem nikakega vpliva. Prenaglo so nekdanj preprosti ljudje sodili po slučajnih pojavih, (ki so se namreč le primerili večkrat), ter ustanávljali po zmoti lažníva pravila, ki so se sčasoma zaplodila ter zakorenila med preprostim ljudstvom tako čvrsto, da nam jih ni moči iztrebiti tako naglo, kakor bi radi.³⁾)

Dodatek na 171. stran Mlaj je srečen in nesrečen. O mlaju ne kolji prašičev, sicer se v mesu črvi rajši zaredé; ne kosi trave, sicer trava v sredini splesni, da je živina neče. O mlaju ne sadi ničesar. — Če se o mlaju ostrižeš, lasje hitreje rastejo; zato jih pa deklicam strižejo o mlaju, a dečkom ne takrat, da jih ne bo treba prehitro zopet striči. — Tudi ovce o mlaju najraje strižejo, da raste volna hitreje in lepše; — „lužiti“ se pa takrat ne smé, ker mlaj sné perilo. (Na Kobaridskem zapisal g. Andr. Gabršček).

¹⁾ Glej str. 172. op. 4.

²⁾ Prim. „Einfluss des Mondlichtes auf Pflanzen“ (mesečine vpliv na rastline). „*Illustr. Welt*“ 1885; str. 407.

³⁾ Prim. vendar tudi Falbov spis: „Das Wetter und der Mond“. Wien 1887. — Narodne vére o mesecu po „avstrijskem“ (hrvatskem) primorju popisal F. pl. Thümen. Glej „*Ausland*“ 1887; str. 21. Še več drugih praznih ver in vraž pride na vrsto v dragih predelih.

(Dalje prihodnje leto.)

